

בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"ג הגה"צ רבי שמוחה בונם ליברמאן זצ"ל והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

בין המצרים תשיעה באב

הלכה ומנהג

מנחם אב תשפ"ד

גיליון ר"ל

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות:

מנחם אב תשפ"ד

גיליון רי"ל

תוכן עניינים

• פרק א' - בין המצרים עמוד ז'

חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

• פרק ב' -שבעה עשר בתמוז

חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

תשובה בתענית

החייבים בתענית

חולה

זקן - תשוש

עוברות ומניקות

יולדות

צום נדחה

קטנים בצום

חתן

אכילה בליל התענית

סעודת מלוה מלכה

השכמה לאכילה

תנאי לפני השניה

תנאי לשתייה

שטיפת פה

צחצוח שיניים

תרופה

רחיצה

טבילה

בליעת רוק

בירך על מאכל

אכל בשוגג

• פרק ג' - סדר התפילה

עמוד יא

עננו בשחרית

סליחות

קריאת התורה

פסוקים בקול

עלייה לתורה לאינו מתענה

כמה מתענים

ש"ץ נתמלא זקנו

שליח ציבור בטלית

קריאה ומפטיר במנחה

עננו במנחה

נשיאת כפיים

נש"כ מנחה גדולה

כהן שאינו מתענה

ש"ץ שאינו מתענה

עלייה לתורה במנחה

הגבה גלילה וחוצאה

אוכל שיעורים

• פרק ד' - עננו

עמוד יד

לילדים

עננו לאוכל

נגינה

צדקה

רמזי צדקה

נישואין

בר מצוה

• פרק ה' - ברית מילה

עמוד טו

סליחות

צום

מציצה

פדיון הבן

• פרק ו' - ימי בין המצרים

עמוד טז

נישואין

סעודת שבע ברכות

אירוסין

תיקון חצות

זהירות מסכנה

רחיצה בים

הימנעות מכל ענין של סכנה

לילך יחידי

הכאת תלמידים

• פרק ז' - ריקודין ומחולות

עמוד יח

מנגינה מוקלטת

שירה בפה

סעודת מצוה

צלצול טלפון

תרגילי בריאות

שמיעת שיר בע"כ

עבודת ד' בשמחה

תספורת עמוד כ'

תספורת שפם

לקטנים

תספורת לנשים

סכנה
ריקודין ומחולות
 עמוד כח
 שירה
 קטעי חזנות
 תספורת
 לבעל ברית
 גזית צפרניים
בשר ויין
 עמוד ל'
 תבשיל בשרי
 בשר בסעודת מצוה
 חולה בבשר
 שכח ובירך
 טעימה מהתבשיל בער"ש
 מתנה
 נקיון
 קידוש לבנה
 צחצוח נעליים
כביסה עמוד לב
 כתם
 רחיצת פאה
 בגדי קטנים
 גיל הקטן
 לבישת בגדים מכובסים
 בגדי זיעה
 בגד לבוש
 לקמט בגד
 מפות לכבוד שבת
 בגדי שבת בשמחות
 שידוך
 אורח
רחיצה עמוד לד
 פניו ידיו ורגליו
ארצות חמות
 טבילה במקווה
 רחיצה לכבוד שבת
 דיאודורנט
סיום מסכת עמוד לה
 עניין הסיום
 שעת כושר
 נזדמן הסיום
 השתתפות גם מי שלא למד

חלאקה
 בעל ברית
 פדיון, בר מצוה
 • **פרק ח' - ברכת שהחיינו**
עמוד כב
 בשבת
 פרי חדש
 חולה
 בגד חדש
 בגד חדש בשבת
 בגדי זיעה
בגדים חדשים
 קנייה
 קנייה מר"ח אב
 נעלי גומי
 במקום פסידא
 • **פרק ט' - שבת מברכין**
מנחם אב עמוד כד
 ברכת החודש
 אב הרחמים
 מנחם אב
 • **פרק י' - ימי בין המצרים**
תשעת הימים עמוד כה
 משנכנס אב ממעטין בשמחה
 שבוע שחל בו ט"ב
 עדות המזרח
 בני אשכנז
 ממעטים במשא ומתן
בנייה
 סיוד וצבע
 תיקונים
 בית הכנסת
תפירה
 גובליין
 קורס תפירה
 תיקון כפתור
 תפירת בגד חדש
 סריגה
קניית בגדים
 במקום פסידא
 כלים חדשים
 רהיטים
 שחייה

טלית תפילין בחצות
 ישיבה נמוכה
 אוטובוס
 מיעוט מכבודו
 סוג נעליים
 אבזם מעור
 נעלי גומי
 אור בבית הכנסת
 נר תפילה
 נר לברית
 פרוכת

● **פרק יד - תפילת ערבית**

● **עמוד מח**

כאבלים
 קדיש תתקבל
 מגילת איכה ברכה
 נשים באיכה
 חזן
 איכה ביחיד
 סדר קדושה
 טעם אתה קדוש

● **פרק טו- הליכות ט"ב**

עמוד מז

יצטער במשכבו
 נטילת ידים
 לימוד תורה בט"ב
 חברותא
 לימוד בהרהור
 מצות ת"ת בט"ב
 השכמה

● **פרק טז - טלית ותפילין**

● **עמוד מט**

הקדמת תפילין לשחרית
 הנחת תפילין במנחה
 תפילין לחולה

● **פרק יז - סדר היום**

● **עמוד נא**

תפילת שחרית
 פיטום הקטרת
 איכה ביום
 חצות היום
 מנחה
 ברכת כהנים
 תפילין במנחה

● **פרק יא - ערב שבת חזון**

● **עמוד לו**

טעימה מהתבשיל בער"ש
 בגדים מכובסים
 החלפת הבגדים
 נעליים
 הבדלה על היין
 צפרניים
 רחיצה
 טבילה
 בגדי שבת
 בגד חדש לחתן
 סדרי תפילה וניגונים
 שלום זכר
 אב הרחמים

● **פרק יב - ערב תשעה באב עמוד לט**

נפילת אפים
 טיול
 לימוד תורה
 כתיבת סת"ם
 סעודה לפני מנחה
 סעודה המפסקת
 אכילת פת
 סעודה גם כשאינו צם
 שני תבשילין
 ביצה קשה
 פירות וירקות
 צנון , מליח
 סלטים
 שכר, קפה, תה
 חמוצים וטיבולים
 סוגי מאפה
 לבן, יוגורט
 ממרח חמאה
 דגים
 סרדינים, דג מלוח
 סעודה שפילה
 שינוי מקום
 הפסק בינו לקרקע
 ביצה באפר
 מנין שנות החורבן

● **פרק יג - מהלכות תשעה**

● **באב עמוד מד**

חמשה עינויים

• **פרק יט - ברית מילה בט"ב**

עמוד נד
 לאחר קינות
 לאחר חצות היום
 נרות בברית
 בגדי שבת
 נעליים
 טלית ותפילין
 שהחיינו
 טעימה מהיין
 שם הילד
 מזל טוב
 סעודה בערב
 שירה בסעודה
 וואך נאכט
 מתנות

פרשיות קר"ש
 נחם
 תהלים

• **פרק יח - מוצאי ט"ב**

עמוד נב

נטילת ידים
 קידוש לבנה
 טעימה ונעליים
 שתיית מים לפני הבדלה
 בשר ויין
 בשר ויין בסעודת מצוה

• **תשעה באב ביום חמישי**

עמוד נ"ג

כיבוס בליל שישי
 רחיצה תספורת ביום ו'
 בשר ויין ביום ו'

לזכר ולעילוי נשמת

איש היקר והמייוחד שבאנשים, רודף צדקה וחסד, מוקיר רבנו ותלמידיהונו,
 פיור נתן לאביונים, משורר לבבות בתפילותיו,
 אהוב ונחמד על הבריות, טוב לב, עניו ושפל רוח,

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמן** ז"ל

בן **אדמו"ר הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמן** זצוק"ל

שנלב"ע בשבת קודש פ' "ואתה תצוה" וגו' וייקחו אל"ך" וגו'
 טו באדר תשע"ח
 ת.נ.צ.ב.ה

פרק א' בין המצרים

א. ימי בין המצרים הם ימי שלשת השבועות, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב. ימים אלה מכונים "בין המצרים" על שם הכתוב^א כל רודפיה השיגוה בין המצרים.

איתא בירושלמי^ב מ"ז בתמוז עד ט' באב 21 יום מתחילת הבקעת העיר עד שנשרף בהמ"ק היו הצרות מתגברות ומתחדשות ביניהן בכל יום ולא נחו.

ב. במשך הדורות, היו בעת הזאת גזירות שמד וצרות רבות ורעות. הידוע מהם גזירת ספרד בשנת קנ"א בה נהרג על קדוש השם רבנו יהודה מטוליטולא.

פרק ב' שבעה עשר בתמוז

ג. חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

- א. נשברו הלוחות הראשונות, כשירד משה מן ההר (שמות לב, יט)^א.
- ב. בוטל קרבן התמיד מלהקריב בבית הראשון^ב.
- ג. הובקעה חומת ירושלים בבהמ"ק השני^ג.
- ד. שרף אפוסטמוס הרשע את התורה^ד.
- ה. הועמד צלם בהיכל בית המקדש^ה.

במשך הדורות, היו בעת הזאת גזירות שמד וצרות רבות ורעות. הידוע מהם גזירת ספרד בשנת קנ"א בה נהרג על קדוש השם רבנו יהודה מטוליטולא.

----- = מקורות וצינונים = -----

^א איכה א, ג.

^ב תענית ד'ה'.

^ג בשנת תמ"ט, אחרי עשיית העגל בט"ז בתמוז ראה תענית כ"ח:.

^ד בגמ' ערכין (י"א): בי"ז בתמוז בטל התמיד, וברש"י שם, שלא היו להם כבשים מחמת שהיו צרים על ירושלים. ברש"י (תענית כ"ו): מפני גזירת מלכות מלהקריב עוד.

משמע רק בבית ראשון, וכ"ה ברמב"ם (פ"ה תעניות הל' ב') והכלבו (סי' ס"ב).

בירושלמי (פ"ד תענית הל' ה') ובזוהר חדש (פ' וישב) שבשני בתים בוטל התמיד

^ה תענית כ"ח: שנת ג'תתכ"ט.

^ו שם. משנ"ב סי' תקמ"ט (ס"ק ב').

^ז על ידי מנשה מלך יהודה, ראה מלכים (ב' כ"א). ראה משנה תענית פרק ד' משנה א' (ובגמרא שם כ"ח): ברש"י שם: שמנשה העמידו כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי (ישעי' ס"ו)

בירושלמי תענית (פ"ד הל' ה') שלפי גירסא "הועמד" צלם, מדובר בצלמו של מנשה שכבר עמד (בזמן בית ראשון), ולפי גירסא "העמיד" משמע שאפוסטמוס ששרף את התורה, הוא גם העמיד הצלם בהיכל (בזמן בית שני). משנ"ב (סי' תקמ"ט ס"ק ב').

תשובה בתענית

ד. כל אלו הימים כל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם כדי לעורר הלבבות לתשובה וכו' ולכן חייב כל איש לשים אל לבו לפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית אלא הכנה לתשובה¹.

ה. וישמור עצמו מן הכעס (של"ה מס' תענית ד:.. משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק נ').

החייבים בתענית

ו. כל איש ואשה הבריאים, חייבים, מגיל הכנסם לעול מצוות, להתענות בשבעה עשר בתמוז (שו"ע ס' תק"ז).

חולה

ז. חולה, גם שאין בו סכנה, פטור מלהתענות. ואסור לו להחמיר על עצמו².

ומכל מקום יאכל בצנעא (מטה אפרים ס' תר"ב ס"ק כ"ב. תשו' מנחת אלעזר ח"ג סי' ג').

זקן - תשוש

ח. תשושי כוח, או זקנים שהצום צער גדול להם, לא יתענו (רוח חיים אות א'. כפה"ח ס' תק"נ ס"ק ו')

עוברות ומניקות

ט. עוברות ומניקות, פטורות מלהתענות.

יולדת

י. יולדת, כל זמן שעדיין חלשה מהלידה נחשבת כיוולדת³.
וכתב המהרש"ם, אפשר שכל כ"ד חודש אינה צריכה להתענות (כדאי' בנדה ט. שו"ע יו"ד קפ"ט ל"ד. שכל כ"ד חודש אבריה מתפרקין) ובפרט אם מרגישה חולשה אין לה לצום⁴.

----- = מקורות וצינונים = -----

¹ רמב"ם (פ"ה תענית הל' א'). משנ"ב סימן תקמ"ט ס"ק א'. השל"ה (מס' תענית פ' תורה אור אות ע') הקשה, הרי צער על העבר פועל הבל, אלא הטעם כמ"ש הרמב"ם שבזכרון הדברים נשוב להיטיב וכו'. מביאו מחצה"ש (תקמ"ט א'), ראה עוד חת"ס (או"ח ס' ר"ח) שאומרים וידוים וסליחות מפני שהם ימי תשובה. ערוה"ש (תקס"ו ג').

² חיי אדם כלל קל"ג ס"ק ו'. משנ"ב ס' תק"נ ס"ק ד'.

בזמנינו שהנשים חלושות, מורין הרבה מגדולי ההוראה שלא יצומו. בס' תורת רבינו שמואל סלנט (א"ח ס' י"ז). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' 2). תשובה מאהבה. הגר"י פ'

³ שו"ע ס' תקנ"ד (סעיף ה'). עיי' ברמ"א (ס' תק"נ סעיף א'), ובשעה"צ (שם ס"ק ג').

⁴ מחז"ב (ס' תק"ן קו"א ס"ק א'). כפה"ח (ס"ק כ"ח)

⁵ מהרש"ם בדעת תורה (ס' תק"ט). וכ"ה בס' אבן ישראל (ח"ט ס' ס"ב אות ט')

צום נדחה

יא. צום שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב רבי עקיבא איגר, מוי שחולה קצת ומעוברת שיש מיוחד קצת, מותרים לאכול²¹.

קטנים בצום

יב. אין מוחנכים קטנים בצום, מכל מקום לא יאכילם מאכלים של תענוג (משנ"ב סימן תק"ן ס"ק ה'. ראה הליכות שלמה תעניות פ' י"ג שלא היתה דעתו נוחה ממה שנערים צמים כמה צומות לפני הבר מצוה).

חתן

יג. חתן בתוך שבעת ימי המשתה, נוהגים שמתענה (אבילות רבים דוחה רגל דיחיד. ראה בה"ל סי' תקמ"ט מהריטב"א סוף תענית. ומשנ"ב סי' תק"נ ס"ק י"ב. קצשו"ע סי' קכ"א ס"ז).

בבן איש חי ח"א פ' שופטים כתב **שיש סוברים שאין החתן מתענה**, וכן נהגו בבגדד. וכן דעת הגר"א, מובא בשעה"צ סי' תרפ"ו ס"ק ט"ז).

*****

אכילה בליל התענית

יד. ליל התענית, מותר לאכול ולשתות עד עמוד השחר²², אבל אם ישן, אינו חוזר לאכול אלא אם התנה (שו"ע סימן תקס"ד).

סעודת מלוה מלכה

טו. כשחל הצום ביום ראשון, אז במוצאי שבת, יכול לסעוד סעודת מלוה מלכה בסעודה עם בשר²³.

תנאי לפני השינה

טז. אם רוצה להשכים ולאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות על כך לפני השינה (שו"ע סי' תקס"ד משנ"ב שם ס"ק ד').

אם התנה לאכול, שתייה בכלל, אבל אם התנה לשתות אין האכילה בכלל (תוס' חיים כלל קל"ב ס"ק י"ח).

----- = מקורות וציונים = -----

²¹ חידושי רבי עקיבא איגר בשם תשובת שבות יעקב (חי"ג סי' ל"ז). מביאו בה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה ואינו משלים)
²² שו"ע סי' תק"נ (סעיף ב'). ואין איסור מלאכול בתוך חצי שעה לפני עלות השחר, דכיון שיש איסור לאכול אחרי עלוה"ש בגלל הצום לא חיישינן שימשך באכילתו (שבט הלוי י"א קל"ח).
²³ כמ"ש המג"א (סי' ש') שטוב לכתחילה להדר סעודת מלוה מלכה בבשר או שאר תבשילין, מביאו משנ"ב (שם ס"ק א')

תנאי לשתייה

יז. ולעניין שתייה, אם רגיל לשתות בבוקר, דעת הרמ"א שאין צורך להתנות אבל לכתחילה ראוי להתנות גם לשתייה¹⁰.

שטיפת הפה

יח. אין לשטוף את הפה (שו"ע סימן תקס"ז סעיף ג) ובמקום צער, יש להתיר רחיצת פה במים¹¹, רק שיזהר ביותר לכוּפף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו (משנ"ב שם ס"ק י"א).

צחצוח שיניים

יט. במקום ריח רע מהפה, דעת מנחת יצחק (ח"ד סי' ק"ט) שיכול לצחצח שיניו ויזהר מלבלוע כלום.

תרופה

כ. מי שצריך לקחת תרופה, יבלענו בלי מים. ואם אינו יכול, מותר לשתות מעט מים כפי צורך הבליעה (תשו' הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ז. באה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז'. כפה"ח סי' תקנ"ד ל"ד).
ואין צורך לפגום טעם המים (הליכות שלמה פט"ז ס"ג).

רחיצה

כא. מותר להתרחץ ב"ז בתמוז (שו"ע סימן תק"ן סעיף ב) ובעל נפש ימנע מלהתרחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר (משנ"ב שם ס"ק ו', שעה"צ ס"ק ח' ט').

טבילה

כב. טבילה במקוה לפני התפילה, מותר ביום התענית גם במקוה חמה (א"א בוטשאטש. שבט הלוי ח"ז סי' ע"ז. צ"א חלק י"א סי' נ"ז גבי ט' הימים וכ"ש כאן).

בליעת רוק

כג. מותר לבלוע רוקו (משנ"ב סי' תקס"ז ס"ק י"ג מהמג"א ס"ק ח'. הגם דשותה משקין שאינן ראויין לשתיה, פטור אבל אסור, הכא שאני כיון שאין כוונתו כלל לשתיה. ובערוה"ש ס"ד, שא"א שלא לבלועו, שאל"כ נצטרך לרוק כל היום)

בירך על מאכל

כד. שכח ובירך על מאכל, ונזכר מהצום לפני שטעם, יאמר ברוך ש'כ'מ'ל'ו' (שערי תשובה (סי' תקס"ח ס"ק א'). בשו"ד חמוד (בשם נחפה בכסף) "שב ואל תעשה". דעת תורה. שבט סופר (או"ח סי' כ"ח). ובס' תשובות והנהגות ח"א סי' ש"ט כתב שיכניס בפיו מעט מאכל ולא יבלע, אלא מיד יפלוט היטב).

----- = מקורות וציונים = -----

¹⁰ ע"י רמ"א סי' תקס"ד, משנ"ב שם ס"ק ו'

¹¹ יש להימנע מלהכניס לפה בבת אחת רביעית מים (86 סמ"ק).

אכל בשוגג

כה. אם אכל בשוגג אין לו להמשיך לאכול (ש"ע סי' תקס"ח סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק א') וישלים התענית.

(ראה תשו' ארץ צבי (ה"א סי' ע"ט) שיש שני דינים בתענית א'. מצות תענית. 2. איסור אכילה לסגף גופו, ולכן מי שאכל וביטל התענית, מ"מ מחמת הדין ב', אסור לו לאכול).
ואין צריך להתענות יום אחר (שעה"צ תקס"ח שם ס"ק ב'). ואם כוונתו לכפרה, יצום ביום אחר (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק ח') ואם קשה לו להתענות, כתב המטה אפרים (סי' תר"ב ס"ג) כיון שתענית זה היא רק לכפרה, יכול לפדותו בממון. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקמ"ט ס"ק ז') ועיי"ע בכפה"ח שם הדין אם אכל במזיד.

כו. אם אכל בשוגג, יכול לומר עננו בתפילתו (משנ"ב שם ס"ק ג'). ראה תשו' שבט הלוי ח"ה סי' ס' ס"ק ד', שמחלק בין אם אינו מתענה כלל אינו אומר עננו, ובין אם שכח ואכל, שחייב להמשיך תעניתו, אז יאמר עננו).

ויאמר בנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק ג').

פרק ג' סדר התפילה

עננו בשחרית

כז. בתפילת שחרית, אומר הש"ץ עננו בחזרת הש"ץ לפני ברכת רפאנו (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

אם טעה הש"ץ ושכח, אומר עננו בשומע תפילה (משנ"ב סי' תקס"ה ס"ק ג').
והיינו שכבר סיים ברכת רפאנו, ואמר ברוך אתה ה', אבל אם עדיין לא אמר את השם של חתימת הברכה, חוזר ואומר עננו עם חתימה, ואח"כ ברכת רפאנו (דרך החיים. משנ"ב סי' קי"ט ס"ק ט"ז)

סליחות

כח. לאחר חזרת הש"ץ אומרים סליחות (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף ד').

קריאת התורה

כט. קוראים שלשה קרואים בתורה, ויחל משה וגו' (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

פסוקים שאומרים בקול

ל. הקהל אומרים "שוב מחרון אפך" ו"ה' ה' " בקול, אבל העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומר אותן פסוקים עם הקהל, רק אחרי שסיימו הקהל, אז קורא החזן עם העולה לתורה (שערי אפרים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק ג').

עלייה לתורה כשאינו מתענה

לא. מי שאינו מתענה, לא יעלה לתורה בתענית ציבור (שו"ע סי' תקס"ו סעיף ו') בשחרית בימי א'ג'ד'ו', ובקריאת התורה במנחה. או אם אין בדעתו להשלים התענית (דרך החיים. משנ"ב שם ס"ק כ').

ואם חל הצום ביום שני או חמישי, בשחרית לכתחילה לא יעלה ואם קראוהו מותר לו לעלות (דדעת המג"א סי' תקס"ו ס"ק ח' שגם לכתחילה מותר לעלות, והא"ר ומאמ"ר חולקים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ט).

כמה מתענים

לב. כשהל הצום באחד מימי א'ג'ד'ו', בשחרית ובמנחה, קוראים ויחל רק בעשרה מתענים (משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ד מביא א"ר ופמ"ג), ויש שנהגו שאפילו אם יש שבעה מתענים יכולים לומר עננו ולקרוא ויחל (שע"ת סי' תקס"ו ס"ק ד'; משנ"ב ס"ק י"ד).

בס' צמח צדק (המילואים ח"א ס"ח) כתב, קריאת ויחל בד' צומות גם אם יש בביהכ"נ רק ג' מתענים. אמירת עננו כברכה בפני עצמה אם יש ג' מתענים ועוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור (מביאו בשערי הלכה ומנהג או רכ"ד).

ש"ץ נתמלא זקנו

לג. בתענית ציבור, השי"ץ יהא רק מי שנתמלא זקנו (ט"ז סי' נ"ג ס"ק ב' משנ"ב שם ס"ק כ"ח), ואין להקל בזה אפילו ע"י מחילת הציבור (ט"ז שם, שכבוד הציבור היינו כבוד שמים שכוונתם לכבוד השי"ת שיהא ש"ץ ראוי להמליץ בעד הקהל. פמ"ג שם)

לד. בישיבות קטנות שרובם נערים אין לחוש (בית ברוך, בחיי אדם כלל כ"ט ס"ק מ"ה. הליכות שלמה פ"ב הע' 76).

שליח ציבור בטלית

לה. בתענית במנחה יש נוהגין שהשליח ציבור מתעטף בטלית. וגם הבעל קורא מתעטף בטלית (הקריאה היא ב"ג מדות, ואי בגמ' ר"ה י"ז: שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפלה וכו'. הליכות שלמה קרה"ת פ"ב סעיף כ')

קריאה ומפטיר במנחה

לו. במנחה קורין בתורה ויחל משה (שו"ע סימן תקס"ו סעיף א') ומפטירין דרשו (רמ"א סימן תקס"ו סעיף א').

בני עדות המזרח אינם מפטירים, לכן לא יעלה לעלייה השלישית. ואם עלה יברך ויפטיר כמנהג המקום (ישכיל עבדי ח"ו סי' ט'. תשו' דברי יציב או"ח סי' רמ"ח).

עננו במנחה

לז. בתפילת המנחה אומר גם יחיד עננו בשומע תפילה (שו"ע סי' תקס"ה סעיף א' וסעיף ג').

אם שכח, אומרו לפני יהיו לרצון (שם סעיף ב'. משנ"ב ס"ק ר' ז'. ובשעה"צ שם ס"ק ר' שבדיעבד, יכול לומר אף אחר יהיו לרצון כיון שלא עקר רגליו עדיין).

נשיאת כפיים

לח. בתפילת המנחה בארץ ישראל נושאים הכהנים כפיהם (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ה') ובחוץ לארץ יאמר הש"ץ או"א ברכנו בברכה המשולשת וכו' (משנ"ב שם ס"ק כ"ג).

נשי"כ מנחה גדולה - פלג המנחה

לט. בתענית ציבור נושאים כפיים, מזמן פלג המנחה (שו"ע סימן קכ"ט סעיף א', סמוך לשקיעת החמה. לוח אר"י להגרימ"ט).

ישנם בני אשכנז הנוהגים לישא כפיהם גם מזמן מנחה גדולה (חזו"א או"ח סימן כ'. מוע"ז ח"ח סי' רמ"ח. בתשו' רב פעלים ח"ד סימן ה' שגם במנחה גדולה אומר הש"ץ או"א ברכנו וכו').

כהן שאינו מתענה

מ. כהן שאינו מתענה, יש נוהגין שאינו נושא את כפיו הלכך צריך לצאת חוץ לביהכ"נ לפני רצה (פרי חדש סימן קכ"ט ס"א. מחזיק ברכה קו"א אות א'. כפה"ח סימן קכ"ט ס"ה).

ויש מתירין לו לומר ברכת כהנים (מקו"ח סי' קכ"ז. לוח אר"י לגרימ"ט שיעלה רק **אם אין כהן אחד**. בהלכות שלמה (פ"ג ס"י) שיעלה גם אם יש רק **עוד כהן אחד**. מועדי קודש יוד"כ פ"א הע' 211).

ש"ץ שאינו מתענה

מא. מי שאינו מתענה, לא יתפלל לפני התיבה כש"ץ (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ה') ואם הוא רק לוקח כדור - תרופה מרה, נחשב שהוא צם (ראה בה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז'. הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ז).

עלייה לתורה במנחה

מב. מי שאינו מתענה לא יעלה במנחה לקרוא בתורה (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ו', משנ"ב ס"ק י"ט).

הגבה גלילה והוצאה

מג. להגבה וגלילה וכן להוצאה והכנסה אין מניעה לכבד את מי שאינו מתענה (מטה אפרים סימן תר"ב סעיף ט"ו. שערי אפרים שער א' סעיף י"ב).

בערוך השולחן סי' קל"ה סעיף י"ד כתב, שג"ל **דשום כיבוד אין ליתן** למו שאינו מתענה, כמו הגבה, גלילה, הוצאה והכנסה).

אוכל שיעורים

מד. ואם הוא אוכל או שותה "שיעורים" מותר להיות ש"ץ ולעלות לתורה ולומר עננו בתפילה (תשו' מהר"ם שיק סי' ר"צ. לב אברהם סי' תקנ"ט בשם הגרש"ז אויערבאך. שש"כ פ"ל"ט הע' קכ"ב).

פרק ד' עננו, צדקה, שמחות

עננו לילדים

מה. אין צורך לחנך קטן לומר עננו, אבל אם הקטן רוצה, יכול לומר (ראה שבט הלוי ח"ח סימן קל"א).

עננו לאוכל

מו. חולה שצריך לאכול בתענית, לא יאמר עננו בתפילה (בה"ל סימן תקס"ה ד"ה בין יחיד מהמאמר מרדכי ס"ק א'. רבבות אפרים ח"ב עמוד ר"פ).

נגינה

מו. יש להימנע מלשמוע נגינה מכלי זמר וריקודין ומחולות ביום התענית (קיצושו"ע סימן קכ"ב סעיף א').

צדקה

מח. מנהג לתת צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא, (תוס' פ"ג דמגילה) ויש נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב, וכן נוהגין בכמה קהילות להכריז ליתן כופר נפש (משנ"ב סימן תקס"ו ס"ק י"ב בשם א"ר).

רמזי צדקה

מט. איתא בתוס' מגילה (כ"א. ד"ה הקורא): הטעם שמפטיר במנחה בתענית ולא בשחרית, משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה (ישיהו נ"ו) ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומש"ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה.

באליהו רבה (סי' תקס"ו ס"ק ב') כתב בטעם לדבר, 'תענית' הוא אותיות "תת עני".

נישואין

נ. נישואין אור ליום התענית, ראוי להימנע לכתחילה, אם אין צורך מיוחד (הליכות שלמה פ' י"ג א') ויש מתירים לערוך נישואין ולנגן בסעודה (הגרי"ש אלישיב שערי נחמה ס"ו. ראה עוד אג"מ ח"א סי' קס"ח. דברי משה סי' ל"ג ג').

בר מצוה

נא. סעודת בר מצוה מותר לערוך בליל התענית (דגול מרובה סי' תקס"ח) וכן במוצאי התענית (מג"א סי' תקס"ח ס"ק י'. וכן הורה בעל שבט הלוי).

פרק ה' ברית מילה בי"ז בתמוז

נב. כשיש מילה בצום י"ז בתמוז, אומרים סליחות בבית הכנסת (שו"ע סימן קל"א סעיף ה') ויש נוהגין לקצר בסוף הסליחות (משנ"ב שם ס"ק כ"ח. צי"א ח"ז סימן ט') ומסיימים ב"לד' א' הרחמים והסליחות". ואין אומרים תחנון (שו"ע סי' קל"א סעיף ה').

סליחות

נג. בעל הברית לא יאמר הסליחות (שע"ת סימן קל"א ס"ק ט"ו).

צום

נד. בעל הברית צריך לצום בתענית שבעה עשר בתמוז (ראה בה"ל סי' תקמ"ט ד"ה חייבים).

נה. כוס שמברכים עליו בזמן הברית, נותנים לילד לטעום במקום המברך (שו"ע יו"ד סימן רס"ה סעיף ד' ברמ"א).

מציצה

נו. הרבה פוסקים מתירים למוהל לעשות מציצה כמשקה כהרגלו (מהר"ם שיק סי' שט"ו. מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ס. קצה המטה במטה אפרים סי' תרכ"א ס"ק י"א).

פדיון הבן

נז. פדיון הבן שזמנו ביום צום שבעה עשר בתמוז, ישנם שעושים את הפדיון ביום, ואת הסעודה בלילה לאחר תפילת מעריב וגמר הצום. ואבי הבן והכהן מתענים ומשלימים את הצום. (ראה משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק כ' מהמג"א. ובשבט הלוי, ח"ו סי' ע' יא.)

כתב בתשו' האלף לך שלמה (סי' שמו"ט), שיש שעושים את הפדיון סמוך ללילה לחוש לדעת התה"ד (סי' רס"ט) המובא בשו"ך (יו"ד סי' ש"ה יב) שמשום פרסום המצוה, שהוא טעם הסעודה, עדיף להסמיך הפדיון לסעודה ככל האפשר.

ויש נוהגים לעשות את הפדיון במוצאי הצום והסעודה מיד לאחריו (חכמת אדם סי' קמ"ה ס"א. קצש"ע סי' קס"ד ס"ג).

ויה"ר שייבנה בית המקדש במהרה בימינו, עיר ציון תמלא, ושם נשיר שיר חדש וברננה נעלה.

פרק ו' ימי בין המצרים

נישואין

נח. מנהג עדות המזרח אין עורכין נישואין מר"ח אב^י, ולמנהג אשכנז, משבעה עשר בתמוז עד אחרי תשעה באב^ט.

סעודת שבע ברכות

נט. מי שהתחתן לפני י"ז בתמוז, מותר לערוך סעודת שבע ברכות, אבל בענין נגינה וריקוד, נחלקו הפוסקים^ז.

אירוסין

ס. סעודת אירוסין מותר לעשות מי"ז בתמוז עד ר"ח אב^{כא}.

סא. לארס, בלא סעודה מותר גם בתשעת הימים^{כב}, ומותר גם לכבד במיני מרקחת בשעת כתיבת תנאים^{כג}.

תיקון חצות

סב. כתב בכוונת האר"י ז"ל שבימי בין המצרים, לאחר חצות היום יתאבל כחצי שעה^{כד}

----- = מקורות וצינונים = -----

^י בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') כתב לאסור מר"ח אב.

^{יט} בשו"ע (שם) כתב לאסור מר"ח אב, והרמ"א שם כתב שנוהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז.

^כ דעת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"י) להחמיר ולהימנע מריקוד ונגינה. ובתשו' מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח)

שכנה"ג ס"ק ל"ג. והחיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) שדעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג).

^{כא} א"ר. דרך החיים. משנ"ב (ס"ק י"ט). וראה בשער הציון (ס"ק כ"ו) שסעודת שידוכין היו מצוה כמו סעודת אירוסין ובסי' תמ"ד ס"ק כ"ד. אבל בחוות יאיר (סי' ע'), ובסי' רמ"ט משנ"ב (ס"ק ט') שסעודת אירוסין אינה סעודת מצוה.

^{כב} שו"ע סעיף ב'.

^{כג} משנ"ב ס"ק ט"ז.

^{כד} פרי עץ חיים (שער חג השבועות פ"א), שבאותן הימים שבין המצרים טוב להתאבל אחר חצות היום כי אז הוא סוד הדינים ולבכות חצי שעה או יותר על חורבן בית המקדש ומועיל מאוד אל הנפש, מביאו עט"ז (סי' תק"ג) בה"ט (סי' תקנ"א). משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ק"ג). וכן נהג החפץ חיים בבין המצרים לומר תיקון חצות אחרי חצות היום.

וכתב החיד"א ביוסף אומץ (סי' כ"א) שביום אין אומרים תיקון לאה אלא רק תיקון רחל.

זהירות מסכנה

סג. יש לזהר מללכת במקום שיכול לבוא לידי סכנה בימים אלה¹⁷.

רחיצה בים

סד. מותר לרחוץ בים ובריכה בימים אלה. גם מי שלא הלך קודם י"ז תמוז. אלא שיזהר ביותר שלא להיכנס לסכנה¹⁸. ויש לזהר מלשוט במרחק וכו'.

יש שנמנעו מלרחוץ בנהר מפני הסכנה¹⁹. אבל כשהולך מחמת בריאות וגם נזהר, בודאי אפשר²⁰.

ובתשעת הימים, מר"ח אב, אסור מפני שאסור להתרחץ²¹.

הימנעות מכל ענין של סכנה

סה. מכל ענין של סכנה יש להימנע²². וכן טיפול רפואי שרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף²³. וכן נסיעה באווירון, יש סוברים שעדיף לדחות אם אפשר²⁴.

יחידי. בין חמה לצל

סו. צריך לזהר מיום י"ז בתמוז שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות²⁵. ויש שפירשו, דוקא במקום שאין ישוב אנשים, אבל במקום שעוברים ושבים מצויים, אין חשש²⁶.

וכן יזהרו שלא לילך בין חמה לצל²⁷.

הכאה

סז. לא יכו התלמידים בימים ההם²⁸, וגם בבניו יזהר²⁹.

----- = מקורות וצינונים = -----

וכתב פמ"ג (א"א ס"י תקנ"א ס"ק מ"ה) שאין עושין "חצות" בערב שבת, ר"ח אב, וערב ט"ב.

¹⁷ מקור חיים (סעיף י"ד). הגר"מ פיינשטיין שמעתתא דמשה (ע' תכ"ח). מבית לוי.

¹⁸ הליכות שלמה (פ"ד ס"ה). מבית לוי מהגר"ש הלוי ואזנר. תשו' והנהגות (ח"ב ס"י רס"ג).

¹⁹ מקור חיים לחו"י, (ס"י תקנ"א). הגר"ש אלישיב

²⁰ ארחות רבנו (ח"ב עמי קכ"ט) שכן נהג החזו"א.

²¹ שו"ע סעיף ט"ז.

²² הגה"מ. רוקח. שו"ע (ס"י תקנ"א סעיף י"ח).

²³ שערי הלכה ומנהג (ח"ב ס"י רכ"ה). שבת הלוי, שאם אין קושי בדבר, ראוי להימנע מעשייתו מי"ז

בתמוז. בתשו' אבן ישראל לגר"מ פישר, שעד ר"ח אב אין להקפיד.

²⁴ הליכות שלמה (תעניות פ"ד). אבל דעת הגר"י פישר והגר"ש"א שאין קפידא בטיסה.

²⁵ מדרש איכה. שו"ע (תקנ"א סעיף י"ח).

²⁶ א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ט). ואם הולך לדבר מצוה אין לחוש, ששומר מצוה לא ידע

דבר רע. התעוררות תשובה ס"י שמ"ח.

²⁷ א"ר מביאו משנ"ב (ס"ק ק"ב). בהליכה רגילה ברחוב אין קפידה בהעברה בין חמה לצל בניינים או

עצים וכו', אלא נראה שהקפידה הוא בהליכה כסדר שביל שהוא בין חמה לצל, הגר"ח קניבסקי,

קרא עלי מועד.

²⁸ ואפילו ברצועה יש לזהר, ט"ז. משנ"ב.

(א"א) דוקא ברצועה כנגד אברים פנימיים, אבל ביד מותר. במדרש (איכ"ר א כט) רבי אבהו היה יושב

ולומד בביהמ"ד בקיסרי. ראה אדם אחד שנושא מקל והולך להכות בו חבירו, וגם ראה מויק שעומד

פרק ז' ריקודין ומחולות

סח. אין לנגן בכלי שיר^{לח} ואין לקיים ריקודים ומחולות מי"ז בתמוז^{לט}.
בתש"ו מנחת יצחק^מ, הלכה פסוקה מגדולי אחרונים שגם לנגן בכלי נגינה בלבד, אסור.^{מא}

מנגינה מקלטת

סט. שמויעת מנגינה מקלטת או דיסק, אסורה לבני אשכנז, מי"ז בתמוז^{מב}.

מוזיקה וואקאלית

ע. מוזיקה וואקאלית, יש לבחון טיב המוזיקה שנשמע^{מג}.

שירה בפה

עא. שירה בפה, בימי בין המצרים נדונה בפוסקים אחרונים.
יש שנטו להתיר מי"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{מד}.
ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מי"ז בתמוז^{מה}.
ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, או שנחוץ להרגעה וכדו', מותר.

סעודת מצוה

----- = מקורות וצינים = -----

מאחוריו ונושא מקל ברזל, קם רבי אבהו ועצר את הרודף ואמר לו, למה אתה רוצה להרוג את חבריך, אמר האיש המכה לרבי אבהו, במקל כזה אדם יכול להרוג את חברו? אמר ר' אבהו, הנה המזיק מאחוריך אתה מכה בעץ והוא יכה בברזל וימות. מיד אח"כ כ' המדרש שרבי יוחנן היה מצווה למלמדים לא להכות בימים אלו. ובקיצור של"ה כתב כן

^{לו} קיצושו"ע סי' קכ"ב ס"ב.

^{לח} מס' סוטה מ"ח. משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות וכו'. שו"ע (סי' תק"ס) משחרב בית המקדש גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם.

^{לט} פמ"ג א"א (סי' ו'). מג"א (סי' תקנ"א ס"ק י'). א"ר (סי' ו'). מובא במשנ"ב (סי' ט"ו). שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'). ריקוד היינו אדם בעצמו, מחול עם אחרים (הליכות שלמה)

^מ ח"א סי' קי"א ד'

^{מא} אג"מ (או"ח ח"א סי' כ"א ד'). הליכות שלמה (פי' י"ד) שאסורים מנגינות המעוררות לריקוד.

^{מב} בתש"ו אגרות משה (או"ח ח"א סי' קס"ו), ששמויעת קול נגינה מטי"פ, דינה כשמויעת כלי נגינה ממש ואסור. הליכות שלמה פי' י"ד. שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'), שמכשיר השמעה עצמו, נחשב לכלי נגינה. הגרי"ש אלישיב.

^{מג} מוזיקה וואקאלית ממש בלי ליווי כלי שיר כלל, נראה שאם הנגינה רגועה יש צד להקל. אבל כשנשמעים קולות של כלי שיר המלווים את שירת האנשים, אע"פ שהקולות לפעמים הם מאנשים המשמיעים הברות שמדמים כלי שיר, אבל כיון שגם משתמשים בכלי שיר כמו 'סינטיסייזר' וכדומה, נראה שנחשב לכלי שיר. לכן יש לבחון כל דבר לגופו.

^{מד} הליכות שלמה (סי' ה'). וכן משמע מאג"מ (או"ח ח"ד סי' כ"א אות ד'), אוסר דווקא כלי נגינה

^{מה} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז) הגרי"ש אלישיב

עב. בסעודות מצוה המתקיימים בימיו בין המצרים, עד ר"ח אב, שבע ברכות, ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, יש סוברים שאין להתיר כלי זמר וכו' ^מ.
ויש הסוברים שמותר ^מ.

צלצולי טלפון

עג. שמיעת סיפור מוקלט, שמלווה בנעימה, וצלצולי טלפון בניגון, אין איסור ^מ.

תרגילי בריאות

עד. נגינה לצורך תרגילי בריאות, מותר ^מ.

שמיעת שיר בע"כ

עה. השומע שיר, ואינו מתכוון לשמוע, אין צורך להקפיד ^ג.

עבדו את ד' בשמחה

עו. מותר לשיר בפה בשעת לימוד או תפילה, וכן שירות ותשבחות והתעוררות בסעודת מרעים ^מ.

כל עבודת השי"ת תורה ותפילה יש לעשות בשמחה, כי הזמן מסוגל להתקרבות לפני ד' ^מ.

----- = מקורות וציונים = -----

^מ שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז). מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ה"ב ע' קכ"ח)

^מ שכנה"ג ס"ק ל"ג. חיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) דעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג).

^מ כיון שדעתו על הסיפור ולא הנעימה, וכן בצלצול טלפון, אין שום חפץ בחלקי נעימה. ומהיות טוב, ינמיך את חוץ הנעימה או ישנה את הצלצול.

^מ בגמ' (סוטה מ"ח). מושכי הספינות או מושכי הבקרים שרי, שאינו אלא לזרזם במלאכתם. משנ"ב (סי' תקס"ב ס"ק י"ג),

ולכן הזקוקים לצורך בריאותם לתרגילי התעמלות או הידרותרפיה (התעמלות מים) מותר לשמוע מנגינה שנותן להם את המקצב לפעילות.

^ג בשו"ע (יו"ד סוסי' קמ"ב) אסור לשמוע שיר של אלילים וכו'. וברמ"א שם מיהו דבר שאינו מתכוון, מותר. ועיי"ע בש"ך (שם ס"ק ל"ד). לכן בשמיעת מוזיקה בנסיעה באוטובוס או כל מקום ציבורי, אין צורך להקפיד.

^מ שדי חמד פאת השדה ביהמ"צ סי' א' אות י'

^ב עבודת ישראל, קוזניץ פ' מסעי, כל רודפיה השיגוהו בין המצרים, כשהשר עובר בין השווקים, חוץ לפלטרין, הרשות נתונה לכל אדם להתקרב.

תספורת

עז. בני אשכנז נוהגים להימנע מלהסתפר מ"ז בתמוז²¹.

אם מניעה מתספורת גורמת הפסד ממון, כתב בתש"ו אגרות משה (או"ח ח' ד' סי' ק"ב) שמ"ז בתמוז עד שבוע שחל בו שהאיסור הוא רק מצד המנהג, מותר לספר.

תספורת שפם

עח. שפם שמועכב את האכילה מותר לספר²².

תספורת לקטנים

עט. אסור לגדולים לספר לקטנים, ויש מקילין עד שבוע שחל בו²³.

תספורת לנשים

פ. גם נשים אסורות להסתפר, אבל משום צניעות, מותר²⁴. מריטת שער גבות, מותר²⁵.

חלאקה

פא. תספורת - חלאקה, הגם שמעיקר הדין נראה שמותר, אבל כתבו שהמנהג, להקדים לפני י"ז בתמוז או לאחר ט' באב²⁶.

----- = מקורות וצינונים = -----

²¹ מהר"אט. רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'.

²² שו"ע סעיף י"ג. מוהל ששערות שפמו מעכבו מלעשות מציצה, מותר לגלחן. כפה"ח תקנ"א ס"ק קע"ב.

²³ שו"ע שם סעיף י"ד. קטנים שייך בהם חינוך אי משום אבילות, או משום עגמת נפש, היינו לפמש"כ רש"י (מועד קטן י"ד:) שהרואים את הקטן כך, יתעוררו על צער ואבל ביהמ"ק.

²⁴ פמ"ג, מש"ז (ס"ק י"ג). להתיר לאשה לגלח ריבוי שער דצדעין. משנ"ב (ס"ק ע"ט). אשה מותר לספר ריבוי שערות ראשה מטעמי צניעות, שבט הלוי (ח"י סי' פ"א או ח').

תספורת לנערה לצורך שידוכין, יש שמיקל עד, שבוע שחל בו (הליכות שלמה פרק י"ד)

²⁵ הליכות שלמה (פ' י"ד ט'). ויש מחמירין בזה, הגר"ש אלישיב.

²⁶ משנת יעקב. מבית לוי.

בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ד) כתוב: אסור לגדולים לספר לקטנים, מדובר בשבוע שחל בו ט"ב. וכתב המשנ"ב מס' אליה רבה שלבני אשכנז יש להחמיר בתספורת מ"ז בתמוז. והחיי אדם כתב שלצורך קטנים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו ט' באב. נמצא לפי"ז יש מקום להתיר חאלקה, וכ"כ בשפע חיים (חלק ה' סימן שני), שמ"ז בתמוז עד ר"ח אב, אפשר לגלחו, חוץ מבשבוע שחל בו ט' באב, וכיון שעיקר השמחה הוא שמחה של מצוה. ועיקר איסור תספורת מ"ז בתמוז אינו אלא להחמיר.

אבל כמה מחשובי הפוסקים, (בס' רבבות אפרים ח"א סי' של"ו, ותשו' משנת יעקב) סוברים, שאע"פ שמעיקר הדין מותר לעשות תספורת חלאקה, מכל מקום, יש למנוע מכך מכיון שיש בו ריבוי שמחה.

בעל ברית

פב. בעל ברית, יש שמקילין להסתפר בין המצרים^ט.
ויש אוסרים להסתפר^פ.

פדיון, בר מצוה

פג. לכבוד פדיון הבן, אין להסתפר^{סא}.
לכבוד בר מצוה, אין להסתפר^{סב}. כתב בשערים המצויינים בהלכה^{סג}, שיסתפר לפני שנעשה גדול.

פד. בני ישיבה מעדות המזרח (שאיסור תספורת אצלם רק בשבוע שחל בו ט"ב), הלומדים בישיבות אשכנזיות, יש הסובר שמותר להם להסתפר ואין בזה משום לא תתגודדו, כיון שידועים דעות המחבר והרמ"א^{סד}. ויש הסובר שראוי שינהגו כמנהג המקום^{סה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ט שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק א'). פנמ"א (ח"ג סי' לג).

בתשו' חתם סופר (סי' קנ"ח) ובתשו' פנים מאירות (ח"ג סימן ל"ז), מוהל, אבי הבן מותר להסתפר. שע"צ (תקנ"א ד'). הגרי"ש אלישיב כתב שיש דעות, אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב. ולמעשה המנהג להקל ולהתיר.

^פ מחזיק ברכה מתשו' זרע אמת. ובתשו' שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז') סבור, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו **שערות ארוכות** מותר להקל עד ער"ח אב.

^{סא} חת"ס או"ח קנ"ח.

^{סב} שמחת בר מצוה נחשב לסעודת מצוה כמ"ש המג"א (סי' רכ"ה ס"ק ד') מצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה, נישואין עם התורה. משנ"ב (רכ"ה ו'). ואין בזה משום עירוב שמחה בשמחה (מנח"י ח"ג סי' כ"ג), אבל כל זה ענין של שבח והודיה לד' ולא לשווי' כיו"ט (משנה הלכות ח"ו סי' מ"ה) והרי שמחת בר מצוה אינו מבטל אמירת תחנון.

^{סג} סי' ק"כ סעיף ח'.

^{סד} הגרשז"א הליכות שלמה (פ' י"ד אות ו')

^{סה} הגרי"ש אלישיב.

פרק ח' ברכת שהחיינו

פה. טוב להיזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש. אבל על מצוה כגון מילה ופדיון הבן אומרו¹⁰.

פרי חדש

פו. פרי חדש שלא ימצא אחרי ט"ב מותר מעיקר הדין לאוכלו¹¹, ועדיף שיאכלו בשבת¹²

פז. אדם בריא שבטעות לקח פרי חדש ובירך ב'פ' העין, יברך גם שהחיינו¹³.

חולה

פח. חולה, או מעוברת וכדומה שזקוק לאכילת פירות חדשים, מותר לאוכלם ולא יברכו שהחיינו¹⁴.

שהחיינו בשבת

פט. בשבתות בין המצרים, יש מקילין לברך שהחיינו¹⁵.
ויש שנוהגין למנוע מלברך שהחיינו גם בשבת¹⁶.

בגד חדש

צ. אין ללבוש בגד חדש מי"ז בתמוז, אבל מותר לקנות בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב¹⁷.

----- = מקורות וציונים = -----

¹⁰ שו"ע (סעיף י"ז). כיון שהזמן הוא זמן פורענות, אין כדאי לומר שהחיינו לזמן הזה, אבל אין הטעם משום אבילות, שהרי גם אבל ר"ל מברך שהחיינו (מג"א ס"ק מ"ב). משנ"ב (ס"ק צ"ח)

¹¹ רמ"א (סעיף י"ז).

¹² מגן אברהם. משנ"ב (ס"ק ק"א). מבית לוי

¹³ שערי תשובה (סי' תקנ"א ס"ק י"ח). והגם שלגבי מעוברת וחולה, כתב המשנ"ב בס"ק צ"ט שלא יברכו שהחיינו. בנטל פרי חדש בטעות ובירך, הרי יש לו שמחה ולכן מברך שהחיינו, משא"כ כשאוכל מחמת חולי גורם להם עגמ"נ התעוררות תשובה (סי' שמ"ז).

¹⁴ ולא יברכו שהחיינו. משנ"ב (ס"ק צ"ט) משם אחרונים. מבית לוי.

¹⁵ לבוש. מג"א (ס"ק מ"ב). א"ר. דרך החיים. משנ"ב (ס"ק צ"ח). אבני נזר (סי' תכ"ח) דלא דחי מצוות עונג שבת. ויברך ברכת הפרי, ואז כבר חייב לאוכלו ויברך שהחיינו, ואם כבר בירך ברכת הפרי על פרי אחר, אין לו לברך שהחיינו.

¹⁶ מג"א (סימן תקנ"א ס"ק מ"ב) בשם כתבי האר"י. מבית לוי שבחול"ל נהגו להקל בשבתות, ובארץ ישראל נהגו להחמיר.

¹⁷ ראה שו"ע סעיף ז'. מג"א שם ס"ק כ"א. מבית לוי

בגד חדש בשבת

צא. לדעת המקילין לברך שהחיינו בשבתות בין המצרים, מותר ללבוש בגד חדש בשבתות בין המצרים^{טז}.
 ויש מחמירין, מפני שהיא שמחה גדולה^{טז}.
 אבל מראש חודש ואילך אסור ללבוש בגד חדש אפילו בשבת^{טז}.

בגדי זיעה

צב. בגדים שאינם חשובים כל כך שאין צריך לברך עליהם שהחיינו, כגון מנעלים חדשים ואנפילאות (כותנות, לבנים, כיפות, וכיוצ"ב) בגדי זיעה וכיוצא, מותר לקנות וללבוש מיי"ז בתמוז עד ר"ח^{טז}.
 ויש שנמנעו מלאחדש שום בגד בשלשת השבועות (ראה לקט יושר).

קניית בגדים חדשים

צג. אין איסור בקניית בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב (גם לבני אשכנז). רק שלא ישתמשו בהם ולברך שהחיינו^{טז}.

צד. מר"ח אב, אסור לקנות בגדים חדשים^{טז}.

צה. תפירת בגדים חדשים:

אסור להכין בגדים חדשים, מר"ח אב^{טז}.

צו. נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם^{טז}.

צז. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות בגדים בט' הימים^{טז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{טז} מג"א, משנ"ב ס"ק מ"ה

^{טז} א"ר סימן תקנא ס"ק י"ז בשם מלבושי יו"ט. מביאו שעה"צ ס"ק מ"ח וחולק עליו. בס' ערוך השולחן: אנחנו מונעים עצמנו מללבוש בגד חדש חשוב מיי"ז בתמוז אפילו בשבת.

^{טז} משנ"ב ס"י תקנ"א ס"ק ט' וס"ק מ"ה

^{טז} משנ"ב ס"ק מ"ה

^{טז} שהרי טעם האיסור מבואר במג"א (תקנ"א מ"ב) משום שאין לומר שהחיינו לזמן הזה בימים אלו, ולכן לדידן שאיננו נוהגים לברך שהחיינו על כלים חדשים אלא בשעת השימוש והלבישה, אין לאסור לקנותם (הליכות שלמה)

^{טז} רמ"א סעיף ז'.

^{טז} שו"ע סעיף ז'.

^{טז} כפה"ח תקנ"א ס"ק צ"ו. אגרות משה או"ח ח"ג ס"י פ'. מבית לוי.

^{טז} הגר"ש אלישיב. קנין תורה א'-קט. משנ"ב ס"ק י"א לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר (הליכות שלמה).

פרק ט' שבת מברכין מנחם אב

ברכת החודש

צח. מברכין ברכת החודש בשבת לפני ראש חודש אב. כתב בהגהות המרדכי על מסכת מועד קטן (לפני תחילת פרק ב'): ראיתי בתוספות לשבת, **שלפני ר"ח אב אין מזכירין ר"ח**, משום דכתיב (איוב גה) במספר ירחים אל יבא. ודחה, דאדרבה יותר טוב **כדי לברך ישראל** שהזמן מוכן לפורענות. ועוד יש לומר, כי לא על חודש אב אמר איוב, דלייט למזליה. ועוד, דא"כ הלל לא יאמרו. דכתיב אל תבא רננה בו. והמשנה ברורה²⁰, מזכיר שיש מקומות שאין נוהגין לברך ראש חודש אב משום שהוא חדש של פורעניות.

ולמעשה, נוהגין לברך את חודש מנחם אב. וכ"ה בשערי אפרים²¹. וכן בס' תיקון ישכר.

אב הרחמים

צט. כמו בכל שבת מברכין, אין אומרים אב הרחמים, לפני תפילת מוסף. (כ"כ המהרש"ל, פמ"ג, אשל אברהם, ובס' משנה ברורה (סימן רפ"ד סעיף ט"ז): שבשבת מברכים ר"ח אב אין אומרים א"ה.

הגר"א כתב לומר א"ה. בס' אליהו רבה סי' רפ"ד (י"ג) כתב: ראיתי בפראג שאומרים אב הרחמים כשמברכין חדש אב, ונראה שמשוה לימי הספירה. אבל בגליון ר"מ רבקש בשם המהרש"ל שאין אומרים. שלא דומה לר"ח סיון שאז אומר א"ה על הגזירות שהזכיר ביוצר. וכ"כ הפמ"ג ס"ק ח'.

ובס' אשל אברהם מבוטשאטש מבאר, שמה שכתב הא"ר לומר אב הרחמים, הוא לפי המנהג שבאשכנז אומרים בשבתות בין המצרים, ולתות, ועי"ז הוא כמו ימי הספירה, אבל במדינתנו א"א יוצרות, לכן גם לא נאמר אב הרחמים. ישנם סידורים מדפוסים ישנים שכתבו לומר א"ה, וטוב יעשו אם יציינו המולי"ם שהמנהג לומר א"ה היא לנוהגים כמנהג פראג או הגר"א.

מנחם אב

ק. כשמברכין חודש אב, אומרים "מנחם אב"²².

קא. בס' תקון ישכר (מרבי ישכר סוסאן מגדולי צפת בזמן הבי"ו) כתב שבמקום הנוסח הרגיל, יחדשהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו בית ישראל לטובה, אומרים **הפכהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו ישראל לטובה**.

----- = מקורות וצינונים = -----

²⁰ סי' תי"ז סעיף א'

²¹ שערי י' אות ל"ה

²² ליקוטי מהר"ח וס' דרכי חיים ושלו. עלת החדש (פרק ב' סעיף י').

פרק י' ימי בין המצרים – תשעת הימים

קב. משוננס אב ממעטין בשמחה¹⁰, הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מוניה באב דריע מזליה¹¹. וממעטין, עד ראש חודש אלול¹². ועל כל פנים עד אחר ט' באב¹³, ויש דעה, עד ט"ז באב¹⁴.

שבוע שחל בו ט"ב

קג. כשחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב השו"ע, שאין לשבוע שלפני שבת חזון, הדין של, שבוע שחל בו ט' באב¹⁵, וכך נוהגים בני עדות המזרח. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ו' שמוותר מפני כבוד השבת¹⁶. לדעת בני אשכנז, נוהגין להחמיר בכל הדברים, מראש חודש אב¹⁷.

קד. גם לדעת המחבר בשו"ע (סי' תקנ"א) יש דברים שנמנעים מר"ח אב: ממעטין בשמחה [סעיף א] משא ומתן לא הכרחי [סעיף ב] סיוד וציור [סעיף ב] סעודת אירוסין [סעיף ב] בשר ויין [סעיף ט] תפירת בגד חדש [סעיף ז] שהחיינו [סעיף יז] נגינה [ס"ק הטז] זהירות סכנה - יחיד, הכאה [סעיף יח] **בשבוע שחל בו ט' באב:** רחיצה [טז] תספורת, כיבוס [ג]

- גם לבני אשכנז ישנם כמה דברים שבהם מקילים בשנה כזו:
1. נטילת ציפורניים. למחמירים בשבוע שחל בו, השנה מותר¹⁸
  2. כשאינן לו אלא חלוק אחד, מותר לרוחצו¹⁹.
  3. תיקון בגדים לאחרים או ע"י עכו"ם²⁰.

----- = מקורות וציונים = -----

¹⁰ משנה פ"ד תענית. שו"ע (סי' תקנ"א). משנ"ב (ס"ק א' ממג"א): ר"ל שאין שמחין בו כלל.

¹¹ תענית כ"ט: שו"ע סעיף א

¹² מג"א סי' תקנ"א. משנ"ב ס"ק ב.

¹³ זוה"ק יתרו ע"ח: קרבן נתנאל תענית פ"ד. ערוה"ש. בן איש חי. משנ"ב שם

¹⁴ חת"ס בהג' שו"ע שם

¹⁵ ירושלמי (תענית פ"ד ה"ו). רא"ש (פ"ד סי' ב'). ר"ן ט: שו"ע סי' תקנ"א ד'.

במקום סתם וי"א, הלכה כסתם, בא"ח דברים או י"ב. כפה"ח תקנ"א ס"ק ל"ה. ותספורת, ראוי לנהוג כזקנים שכתב הכלבו שלא להסתפר לפני שבת חזון שיכנס לתענית כשהוא מנוול. מל"ח סי' יו"ד אות כ"ה

¹⁶ טור, מהסמ"ג וסמ"ק מצוה צ"ו. שו"ע שם.

¹⁷ רמ"א מס' מנהגים (סי' תקנ"א סעיף ד'). מג"א ס"ק ל"ה.

¹⁸ דעת המג"א שמוותר לגווז צפרניים בשבוע שחל בו ודעת הט"ז להחמיר משנ"ב ס"ק כ',

והחמירו רק בשבוע שחל בו.

¹⁹ משנ"ב (שם ס"ק כ"ט) מביא א"ר שיש להתיר מר"ח עד שבוע שחל בו.

4. כיבוס בגדי נכרים ^צ.

5. בשר ויין בסעודת מצוה בשבוע שחל בו ^{כח}.

6. כיבוס בגדי קטנים ^{צט}.

ממעטים במשא ומתן

קה. מראש חודש אב עד התענית, ממעטים במשא ומתן ^ק.
בזמנינו נהגו להקל בזה משום שהכל נחשב לכדי פרנסתו ^{קא}.

ומשא ומתן של שמחה, מסחר כלי כסף או צרכי חופה וכדו', טוב להחמיר, אם אינו דבר האבד ^{קב}.

בנייה

קו. בנייה שאינו צורך מגורים, יש להימנע מר"ח אב עד התענית ^{קג}. ובמקום הפסד, מותר ^{קד}.

סיוד וצבע

קז. וכן אין לסויד ולצבוע את הבית ^{קה}.

----- = מקורות וציונים = -----

^צ בה"ל (סעיף ז' ד"ה ונהגו). שבשבוע שחל בו יש להחמיר.

^{צז} שו"ע סעיף ז' ובמשנ"ב (ס"ק מ"ג).

^{כח} הרמ"א (סעיף י') כתב שרק מנין מצומצם יאכלו. והשנה מותר כל המשתתפים.

^{צט} משנ"ב (ס"ק פ"ב) הביא ח"א שכיבוס קטנים מחמירים משבוע שחל בו, והשנה אם אין שבוע שחל בו, מותר.

^ק יבמות מ"ג. שו"ע סי' תקנ"א סעיף ב'.

בירור ענייני המקח מבלי קניה בפועל, אינו בכלל איסור משא ומתן של שמחה (אג"מ אהע"ז ח"ד סי' פ"ד א')

^{קא} מהרש"ל, ב"ח, ט"ז אר. משנ"ב ס"ק י"א.

^{קב} פמ"ג. שער הציון (ס"ק י"ב). הכנת כלי כסף לעצמו, נראה לאסור מחמת שמחה בצל החכמה (ח"ד סי' נד ג').

קניית **טבעת לכלה**, נראה שזה בכלל משא ומתן של שמחה, ואסור, ואם יש לחוש להפסד, מותר (אג"מ אהע"ז ח"ד סי' פ"ד א'). אבל בימים מ"ז בתמוז עד ר"ח, כתב בנטעי גבריאל (י"ח ד') שמוותר, דהוי בגדר פריעת חוב.

^{קג} שו"ע סעיף ב. מג"א. משנ"ב (ס"ק י"ב).

^{קד} ב"ח סעיף ד'. מג"א. א"ר (ס"ק ג'). משנ"ב (ס"ק י"ב). אבל **אין לעבור לגור בבית חדש** בט' הימים, שהרי צריך לברך שהחיינו (שו"ע סי' רכ"ג ג') כ"ה בתשוי' לבושי מרדכי (ח"א סי' ק"א).

^{קה} שו"ע סעיף ב. ובמג"א שם שאם לקח נכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר תשעה באב תבוא עליו ברכה.

תיקונים

קח. אם יש צורך לבצע תיקונים נחוצים, או לסייד בכדי לתקן רטיבות, קלקול וכדומה, מותר^ק.

בית הכנסת

קט. בנין בית כנסת ושיפוצו מותר בתשעת הימים^ק.

תפירה

קי. כתב הירושלמי^ק אמר ר' זעירה, נשים הנוהגות דלא למישתייהו (עריכת חוטי השתי) מן דאב (מר"ח אב) עליל מנהג (מנהג טוב) שבו פסקה אבן שתייה (אבן שממנו הושטת העולם, והיה מונח בבית קדשי הקדשים) מזה טעם, (תהלים י"א) כי השתות יהרסון. נשים הנוהגות שלא לערוך חוטי השתי בבגד (מפני שבטלה אבן שתייה שהיתה בבית המקדש) מנהגם טוב^ק. סריגה ועשיית גובליין נכללים במנהג זה^ק.

סריגה

קיא. שאלה עלתה בנוגע לקייטנות בנות שאין כ"כ במה להעסיק אותן, יש להקל בסריגה וכו', עד שבוע שחל בו ט' באב. אבל לא יגמרו את הדברים, שלא תהא יצירה מושלמת^ק.

הטבעה או ציור על בגד, אינו בכלל איסור זה. מסירת קורסים למלאכות אלה. נוהגים להקל מכוון שהוא לצורך פרנסה^ק.

תיקון כפתור - בגד

קיב. תיקון כפתור או קרע בבגד משומש מותר^ק.

בס' הליכות שלמה (פי"ד) מש"כ הרמ"א דתיקון בגדים אסור, היינו עשייתם והתקנתם מחדש, אבל תיקון קלקול בבגד ישן או תפירת כפתור שנחסר וכדו', אינו בכלל האיסור.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ק ראה שו"ע סעיף ב', אם היה כותלו נוטה ליפול. ט"ז (שם ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י"ג), מבית לוי. הגר"מ הברשטאם. כתב הבן איש חי (דברים שנה א' ג') לבנות מעקה, מותר.

^ק משנ"ב (ס"ק י"ב): בית הכנסת מותר דהוי מצוה דרבים. בערוה"ש ס"ק ז', מתיר גם שאר בנינים שהם צרכי רבים.

בן איש חי (דברים שנה א' ג') שלבית הכנסת מותר גם ציור וכיור.

^ק פסחים פרק ד' הל' א'.

^ק טור ושו"ע סעיף ח.

^ק חיד"א במחז"ב. כפה"ח ס"ק קט"ו

^ק הליכות שלמה (פי"ד, כג). מבית לוי הגר"ש ואזנר. בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ד). משנה הלכות וי' - ע"ט).

^ק רמ"א סעיף ז'.

^ק מועד לכל חי (סימן י' אות ח"י), בן איש חי. כפה"ח אות ק"ז.

כח

ובס' אורחות רבינו הסביר, שבימיהם פרמו תפירות הבגד והפכו את הבגד, צדו הפנימי לצד חוץ, ופנים חדשות באו לכאן, לכן אסור. אבל תיקוני קרעים כמו שאנו עושים היום, אין איסור.

תפירת בגדים חדשים

ק"ג. אסור להכין בגדים חדשים מר"ח אב^{ק"ד}. הבית יוסף כתב שכל תיקון בגדים נכלל באיסור זה, מפני ששתיה הוי תחילת המלאכה^{קט"ו}.

קניית בגדים

ק"ד. אסור לקנות בגדים חדשים מר"ח אב^{קט"ז}.
נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם, הגם שלכתחילה נכון לקנותם לפני כן^{ק"י}.

מקום פסידא

קטו. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות דברים חדשים, ולהשתמש בהם רק אחרי ט"ב^{ק"ח}.

כלים חדשים

קטז. בתשעת הימים ימנע מלקנות כלים חדשים, גדולים, משמחים^{ק"ט}. במקום הצורך, יש להתיר קניית רהיטי בית, כגון ארונות מטבח וכד' בט' הימים, אם יגיעו לביתו לאחר ט' באב. ובאופן שיש חשש הפסד כספי, מותר^{ק"י}.

שחייה

ק"י. בתשעת הימים, מר"ח אב אסור לשחות בים, בריכה, מפני שאסור להתרחץ^{קכ"א}.

----- = מקורות וצינונים = -----

ק"ד שו"ע סעיף ז'.

קטו וכ"ה במשנה ברורה (ס"ק מ"ח)

קטז רמ"א סעיף ז'.

ק"י כפה"ח תקנ"א (ס"ק צ"ו). אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ') מבית לוי.

ק"ח משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק י"א) לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר. הליכות שלמה.

הגרי"ש אלישיב. קנין תורה (א'-קט)

ק"ט אגרות משה (ח"ג סימן פ') הרי מצאנו שאסרו ענייני שמחה-ציור וכיור הבית. ראה עוד משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק נ"א).

ק"ב הליכות שלמה (פרק י"ד סעיף כ"ב). אבל אין לקבלן לביתו לפני ט"ב.

ואם הבעל מלאכה מתעקש להביאם לביתו בט' הימים ואם לאו מבקש פיצוי על אחסנה, יקבלו ויכסהו מבלי להשתמש בו עד לאחר ט"ב תשו' אג"מ (ח"ג סי' פ"ב).

קכ"א שו"ע סעיף ט"ז.

ק"ח. **מכל ענין של סכנה יש להמנע**^{קכב}, וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף. וכן נסיעה באוירון, עדיף לדחות אם אפשר^{קכג}.

ריקודין ומחולות

ק"ט. ריקודין ומחולות, אסורים משבעה עשר בתמוז^{קכד}.

שירה

קכ. **שירה בפה**, אינו מוזכר בפוסקים הקודמים ובפוסקים אחרונים דנו בזה. יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{קכה}. ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז^{קכז}. ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, להרגעה וכדו', בלי ריקודין ומחולות, מותר.

תספורת

קכא. בני עדות המזרח נוהגים שלא להסתפר בשבוע שחל בו ט' באב^{קכז}. בני אשכנז נוהגים להחמיר כבר מ"ז בתמוז^{קכח}.

תספורת לבעל ברית

קכב. אבי הבן מותר להסתפר^{קכט}. ויש שכתבו שהסתפקו אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב^{קל}. ולמעשה המנהג להקל ולהתיר עד שבוע שחל בו^{קלא}. ו"א, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו שערות ארוכות מותר להקל עד ער"ח^{קלב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קכב סי' תקנ"א סעיף י"ח

קכג הליכות שלמה. מבית לוי.

קכד באה"ט שם ס"ק י"א מביאו ממג"א ס"ק י'. ומשנ"ב (שם ס"ק ט"ז מביאו מא"ר ס"ק ו')

קכה מתשו' אג"מ (א"ח ח"ד ס"י כא אות ד'), נראה שמותר. הגר"ש אלישיב (תורת המועדים) התיר שירה ביחידות שאין בזה שמחה. הליכות שלמה שהשירה האסורה רק המעוררת ריקוד ומחול אך מ"מ נכון להימנע גם מכך, אבל שירי התעוררות מותר. וכ"ה בחוט שני שבת ח"ב.

קכז שבט הלוי (ח"ח ס"י קכ"ז). הגר"ש אלישיב, אוסר ברבים.

ושמיעת קטעי חזנות, כתב הגר"שז אויערבאך, שהגם שלא ברור לאסור, כדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו גם בזה.

קכז שו"ע סימן תקנ"א, סעיף ג

קכח רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'. משנ"ב ס"ק פ"ב: דלדין יש להחמיר מ"ז בתמוז.

קכט תשו' חתם סופר סי' קנ"ח ובתשו' פנים מאירות ח"ג סימן ל"ז, שעה"צ תקנ"א ד'

קל ראה שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ג. תשו' נוב"י מהדו"ק סי' כ"ח. בה"ט ס"ק ג'

קלא מקו"ח. אור"ח בשם נזירות שמשון. קיצשו"ע (סי' קכ"ב סעיף ט"ו). כפה"ח (ס"ק י').

גזיזת ציפריים

קכג. בשבוע שחל בו תשעה באב, יש אוסרין לגזוז ציפריים, ויש שמתירין קלג, אבל לצורך מצוה ולכבוד שבת, מותר קלד.

בשר ויין

קכד. נוהגים שלא לאכול בשר מר"ח אב וגם בשר עוף בכלל. וכן לא לשתות יין קלה. לזכר חורבן ביהמ"ק שבטלו קרבנות וניסוך היין, ומפני שהם משמחים קלו.

תבשיל בשרי

קכה. המנהג להימנע גם מאכילת תבשיל שנתבשל עם בשר, אבל תבשיל שנתבשל בקדירה בשרית, מותר קלז.

קכו. יש להימנע מאכילת עוגה שנותנים בה יין לשבח הטעם קלח.

בשר סעודת מצוה

קכז. בסעודת מצוה כגון מילה, פדיון הבן, סיום מסכת, אוכלים בשר ושותים יין קלט.

חולה בבשר

קכח. מי שהוא חולה קצת, מותר בבשר קכז. קטנים, י"א בני 2-3 אין איסור בבשר קמא. ויש הסוברים בגיל 7 – 9 קמב.

----- = מקורות וציונים = -----

קלב

שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז')

קלג

דעת הט"ז בס"ק י"ג לאסור, ודעת המג"א שם להתיר. משנ"ב (ס"ק כ ובשעה"צ שם ס"ק כ"ז). ואם יש לכלוך תחת הציפורן, וחושש לחציצה בנטילת ידים, ואינו יכול לנקותם, כתב מהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ה' ס"ק ס"ג) שיכול לגוזן.

קלד

לצורך טבילת מצוה ולכבוד שבת, בוודאי מותר, משנ"ב ס"ק כ' בשם אחרונים.

קלה

שו"ע סי' תקנ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק נ"ח: וראש חודש בכלל.

קלו

בית יוסף מהכלבו ורא"ש. שערי תשובה.

קלז

שו"ע סי' תקנ"א סעיף י'. משנ"ב ס"ק ס"ג.

קלח

ראה בה"ט ס"ק כ"ט. הגרי"ש אלישיב. שבט הלוי ח"ט סי' קל"ב. מיני מאפה שניתן יין לשפר הטעם אבל אין מורגש טעם יין, דעת הגרי"ש אלישיב שמותר לאוכלו.

קלט

רמ"א סעיף י'.

קמ

רמ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק ס"א.

קמא

אז נדברו ח"ז סי' ס"א דהוי כדן קטן לענין היתר אמירה לנכרי.

קמב

מקור חיים (סעיף י') יש להקל לקטן פחות מ'9. דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז) עד גיל שיודע להתאבל על החורבן (כבן 9), אין להחמיר מלהאכילם בשר, בפרט בשר עוף. שבט הלוי (ח"ז סו"ס ע"ב).

שכח ובירך

קכט. שכח ובירך על יין או בשר בט' הימים, יטעם כל שהוא, שלא יבא לידי ברכה לבטלה^{קכט}.

טעימה מהתבשיל ער"ש

קל. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר לפני שבת, ועי' בהערה^{קכד}.

מתנה

קלא. המנהג, להימנע מנותנות מתנות בתשעת הימים^{קכה}. בפרט מתנות שיש בהם משום שמחה.

אין איסור בנותנות מתנה לבר מצוה וכדו' בימי בין המצרים, בפרט אם נותן ספר^{קכו}.

נקיון

קלב. יש מנהג שלא לערוך נקיון יסודי בבית, רק שטיפה רגילה, ונקיון כפי הצורך^{קכז}. ואין להימנע משטיפת הדירה לכבוד שבת.

קידוש לבנה

קלג. כתב הרמ"א שנוהגין לא לקדש הלבנה עד אחר תשעה באב^{קכח}. ויש נוהגין לקדשה לאחר ג' ימים מהמוולד^{קכט}.

----- = מקורות וציונים = -----

קמג שדי חמד (אס"ד מע' בהמ"צ סי' א' אות ד'). שבט הלוי (ח"ט סי' קלא) כיון שהוא הרחקה ומנהג, יטעם, שאין זה שייך כששותה שלא תהיה ברכתו לבטלה.

קמז בתשו' התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"ג א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתשו' אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')
קמה הליכות שלמה פי"ד.

קמז הליכות שלמה. מבית לוי להגר"ש ואזנר שליט"א. מפני שרק בת"ב כתב המג"א (סי' תקנ"ד ס"ק כ"א) שאין ליתן מתנה, דהוי כשאיילת שלום.

קמז בירושלים, יש שנהגו עפ"י הגר"ש סלאנט, שלא לשטוף הבית, הליכות שלמה (פי"ד ל'). ובס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' של"ח) דהוא חומר.

אבל בשו"ע יו"ד (סי' שע"ח ס"ז) גבי אבל, מרביצין ומכבדין בית האבל, וכל שכן בט' הימים. ואכן נקיון יסודי יש להימנע. ועיי"ע התעוררות תשובה (ח"ג סי' של"ט). מבית לוי.

קמח סי' תקנ"א (סעיף ח'). ובס' תכ"ו כתב המשנ"ב (ס"ק ח'). הטעם כיון שבימי המצרים שרויים באבילות ויש לקדש הלבנה כשהוא מבושם ובגדיו נאים. ובס' תכ"ו דעת הרמ"א שלא לקדש הלבנה במוצאי היום, וראה עוד במשנ"ב (ס"ק י"א שם).

במשנ"ב שם הביא עוד דיעות אחרונים שאפשר חקדש הלבנה במוצאי ט"ב. האר"י ז"ל כתב שיש לקדש במוצאי ט"ב כי במוצאי ט"ב נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש.

קמט הגר"א במעשה רב (אות קנ"ט). ערוך השולחן (סעיף כ"ב). החזו"א. הליכות שלמה מהגרש"ז אויערבאך.

צחצוח נעליים

קלד. הסרת אבק ולכלוך מנעליים, מותר ^{קי}. ויש מתירים להשחירם ^{קניא}, אבל בלי להבריקים ^{קניב}. ולכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק.

כביסה

קלה. אין לכבס מר"ח אב עד אחרי התענית. גם אם מניח את המכובסים לאחר תשעה באב ^{קני}.

קלו. **כתם** שניכר בבגד, מותר לנקותו ^{קניד}.

רחיצת פאה נכרית גם נכלל באיסור כביסה.

בגדי קטנים

קלו. בגדי קטנים, שמלכלכים בגדיהם ביותר, מותר לכבס, אם אין אחרים ^{קניה}. בפרט לפני שבוע שחל בו ט"ב ^{קני}.

עד איזה גיל התירו לכבס בגדי ילדים, נחלקו הפוסקים ^{קני}, 4, 8, 13.

קלח. **כיבוס** בגדי קטנים במכונת כביסה, מותר אפילו הרבה יחד, אבל לא יצרף בגדי גדולים ^{קניג}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קי} מוע"ז (ח"ה סי' של"ח)

^{קניא} תשו' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א). אבל דעת תשו' שלמת חיים לאסור גם להשחירם.

^{קניב} תשו' אג"מ שם.

^{קניג} שו"ע (תקנ"א סעיף ג')

^{קניד} הליכות שלמה (ט"ו). מבית לוי. באור לצינון (ח"ג פ"כ"ז א') **מחמיר**.

^{קניה} ראה פמ"ג תקנ"א (א"א ס"ק ל"ח). כפה"ח (ס"ק קע"ט)

^{קני} חיי אדם (כלל קל"ג י"ח). משנ"ב (ס"ק פ"ב)

^{קני} עד גיל בר מצוה - פמ"ג (א"א ל"ט) שמהבית יוסף ודרכי משה. עד גיל ארבע - פמ"ג שם, לבוש (י"ג) ח"א (סי' קל"ג ס"ק י"ח). גיל שבע - שמונה, אגרות משה, הגריש"א.

^{קניג} הגריש"א. חנוך לנער (פי' כ"א ב') הגם שבמשנ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ג כתב שלא יכבסו הרבה יחד, כתב הכפה"ח (ס"ק קע"ז) להתיר הרבה יחד, ובפרט במכונת כביסה שאין בזה יותר טירחא.

ונראה שמותר **לתלותם לייבש בחוץ**, מכיון שניכרין הבגדים שהם של קטנים, ליכא חשש מראית העין כמ"ש משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק מ"ב.

לבישת בגדים מכובסים

קלט. מר"ח אב, אין ללבוש בגדים מכובסים, וכן הדין במפות שולחן ומגבות, ואין להציע מטה בכלי מטה חדשים ^{קנט}.

בגדי זיעה

קמ. בגדי זיעה, לבנים, גרביים, ניתן להקל ולהחליף ^{קפ}.
בני עדות המזרח הנוהגים כדברי מרן השו"ע, חל האיסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

בגד לבוש

קמא. אם לבש בגדים לפני ר"ח אב, אפילו אם לבש כמה ביהוד ^{קסא}, יכול ללבשם שוב בתשעת הימים ^{קסב}.

לקמט בגד

קמב. יש הסוברים שיועיל לקמט בגד מכובס או להשליכו לארץ בכדי לבטל נעימות בגד מכובס ^{קסג}.

קמג. לכבוד שבת, מותר לפרוס מפות מכובסים ^{קסד}.

בגדי שבת בשמחות

קמד. מותר ללבוש בגדי שבת בשמחת בר מצוה, מילה, מסיבת שידוכין. גם האב והאם וסבים, דבני בנים הרי הם כבנים ^{קסה}.

שידוך

קמה. לצורך שידוך וכיוצ"ב, מותר ללבוש בגדי שבת ^{קסו}.

אורח

קמו. מותר להציע כלי מיטה מכובסים לצורך אורח ^{קסז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קנט} שו"ע סי' תקנ"א סעיף ג'.

^{קס} הליכות שלמה יב. להורות נתן ח"ז סי' ל"ט. מבית לוי

^{קסא} דעת קדושים מבוטשאטש (יו"ד סי' שפ"ט).

^{קסב} שו"ע יו"ד סי' שפ"ט סעיף א' ובש"ך ג'ד'. בן איש חי (דברים ו') כפה"ח (תקנ"א קצ"א) מוע"ז.

^{קסג} כרם שלמה יו"ד סי' שפ"ט בשם ס' לחם הפנים. תשו' מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד) צי"א

(חיי"ג סי' ס"א) תשו' שבט הלוי (י"א קל"ה) הליכות שלמה (פי' י"ד הע' 45)

^{קסד} רמ"א. במשנ"ב ס"ק ל"ג: על השולחנות מותר להחליף לבנים, אבל להחליף סדינים לבנים נהגו איסור

^{קסה} עיי' שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק ג'). הליכות שלמה ח'.

^{קסו} הליכות שלמה פי"ד כשאין לו בגד חול נאה כראוי, מותר. שבט הלוי ח"ט סי' קל"א,

מותר אם זה יכול להשפיע על הצלחת השידוך. הגרי"ש אלישיב. באורחות רבינו ח"ב עמ' ק"ל, שהחזו"א התיר לצורך זה גם בגד חדש.

רחיצה

קמז. נוהגין לא להתרחץ מר"ח אב ואילך, רק פניו ידיו ורגליו^{קסח}.
פניו, ללא הראש ועד הצוואר. יד, עד המרפק (עד הגוף). רגל, עד הברך.

קמח. בארצות החמות שמצטער מאוד, יש להקל^{קסט}. ולא ירחץ כל גופו כאחת^{קע}.
והדבר מסור ללב ירא ד' מתי להקל בזה^{קעא}.

קמט. אם צריך להעביר זוהמא שעליו, או ריח רע, מותר לרחוץ מקום המסוים גם בסבון^{קעב}.
מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים.
וסיכה בסבון כדי להעביר פצע, מותר^{קעג}.

טבילה במקוה

קנ. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה^{קעד}.

רחיצה לכבוד שבת

קנא. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים^{קעה}, אבל בלי סבון^{קעו}.

----- = מקורות וציונים = -----

קסו מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד). שלמת חיים (סי' ר"כ). מבית לוי.

קסח שו"ע (סי' תקנ"א סעיף ט"ז). משנ"ב ס"ק ט"ז.

קסט אגרות משה (ח"ד אהע"ז סי' פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז). שערים מצויינים בהלכה (סי' קכ"ב י"ב) בס' הליכות שלמה (פ"ד בעי' כ"ז) מצטער בעלמא אין להקל, כי אכן זה תיקון חכמים להצטער בימים אלה על חורבן בית המקדש, אלא אם סבלו רב ומצטער ביותר.
ובתשו' דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז ד') שבינו"כ שהתירו לרחוץ, מדובר בזוהמא, לא בסתם זיעה.
קע הליכות שלמה יח. הגר"ש אלישיב.

קעא שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

קעב תשו' שלמת חיים (ח"ד סי' י"ט) הליכות שלמה (פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז).

קעג רחיצה להעביר זיעה מרובה, מותר גם ביום כיפור, שבו איסור רחיצה הינו מחמשת עינויים. וכתב הלבוש ומג"א, מביא משנ"ב (סימן תרי"ג ס"ק ב'): מוזיע הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה, מותר, כיוון שאינה רחיצה של תענוג.

קעד א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ה). הליכות שלמה (כ') ציץ אליעזר (י"א נ"ז), אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

קעה רמ"א סעיף ט"ז. ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

קעז משנ"ב (ס"ק צ"ו). תשו' דברי יציב (או"ח סי' רל"ז). ראה משמרת שלום סי' מ': נהגו אבוה"ק לרחוץ בחמין בער"ש חזון וכו' ורחיצה היא מצוה מחז"ל ואין למנוע וכו'.

קנב. אין מניעה לנשים להשתמש בדיאדורנט, בושם, בימים אלו, חוץ מבט"ב שהסיכה נאסרה (ס' הל' ביהמצ' בשם הגר"מ פיינשטיין).

סיום מסכת בט' הימים

קנב. רבים נוהגין להוסיף בימים אלה בשמחת התורה שמחה של מצוה, ומשתדלים לעשות סיומי מסכתות.

יש חסידים שנוהגים לערוך סיום, והאדמו"ר מליובאביטש זי"ע עודד לערוך סיומי מסכתות בכל יום מט' הימים, כדי להוסיף שמחה של מצוה, בימים שממעטים בהם בשמחה, ולרוב מבלי לסעוד אחריו בבשר ויין.

הגאון הקדוש אדמו"ר החידושי הרי"מ זי"ע הסביר, שביהמ"ק נחרב בגלל שנאת חינם (יומא ט') ואחד שלומד, חבריו עושים סעודה, כמו"ש בגמ' שבת קי"ח, אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכת, עבידנא יומא טבא לרבנן.

החברים שמחים זה עם זה, אהבת חינם, אחד למד והאחרים עושים למענו סעודה, וכולם משתתפים בסעודה, למרות שהם עצמם לא למדו. ההיפך משנאת חינם. וזהו תיקון החטא.

קנב. מותר לערוך את הסיום בשעת כושר כשכוונתו לשם לימוד תורה, ^{קע"ז} ומכל מקום **אם לא נזדמן בלמודו הסיום, לא ימהר או יאחר רק בשביל זה.** וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה, ^{קע"ח}.

אכן, אם נזדמן כראוי מותרים לאכול אף אותן שלא למדו עמהם, אם היו הולכים ובאים גם בזמן אחר משום רעות ^{קע"ט}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קע"ז} כתב מהר"ם מינץ (ש"ך יו"ד סי' רמ"ו כ"ז) בסוף מסכת ישייר מעט עד שעת כושר יום הראוי לתקן בו סעודה. וכ"ה בסידור יעב"ץ שהממהר לסיים לימוד ספר יותר מלימודו בשאר ימות השנה לית לן בה כי מ"מ הוא זריז ונשכר, שהקדים עצמו למצוה, ובתנאי שלא יגרע מעסק הלימוד היטב וכו'. וכן נהג בעל התעוררות תשובה, ומטו מהאדמו"ר מהר"א מבעלז, מאביו, שלעשות סיום בימים אלו בבשר ויין, הוא כבוד התורה, כשניכר אכילת בשר רק לכבוד סיום מסכת, ומראים שבתורה אין חורבן. ובס' דרכי חיים ושלום (אות תרס"ז) כפה"ח (ס"ק קס"א).

הרמ"א בסעיף י' כתב שבסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר וכו'. ודייק המג"א (ס"ק ל"ד) שהרי אין לעשות סעודת אירוסין בתשעת הימים ומוחק שני התיבות. ויש שהסבירו שהיה כתוב ר"ת ס' א', והכוונה הוא ל"ספרים אחרים" ובטעות פוענח לסעודת אירוסין.

^{קע"ח} אליה רבה (ס"ק כ"ו). משנה ברורה (תקנ"א אות ע"ג). בס' שער המלך (שער ד' פ"א ד"ה וביותר) לא ניחא מאלו המסיימים דווקא בימים אלו כדי לאכול בשר תאוה. ובס' ערוך השולחן (סעיף כ"ח) שדבר מכוער להניח לכתחילה לימים אלו בשביל אכילת בשר.

בתשו' מנחת יצחק (ח"ב סי' צ"ג) מבאר שאין לאחר מפני רצון אכילת בשר, אבל אם מאחר הסיום בזמן שיותר ראוי, הוי סעודת מצוה.

^{קע"ט} מג"א סי' תקנ"א (ס"ק ל"ה). א"ר (ס"ק כ"ו). משנ"ב שם מהמג"א (בה"ל ד"ה וסיום).

ו"א שמוותרת השתתפות של המחזיקים בידי הלומדים בממונם, והגבאים המשגיחים עליהם ומשרתיהם אפילו רבים. ואם עוד באים ומסייעין לעשות הסעודה, בודאי מותר^פ. מיום ז' באב נמנעים מלאכול בשר אחרי עריכת סיום מסכת^{פא}

רמז שבסיום, גם מי שלא למד משתתף.

אותיות סיום, הנגלה והנסתר הם שוים באותה גימטריא. אות ס', הנגלה ס' מספרו ששים. וכן הנסתר מהסמך, המ' ד' גימ' ששים.

וכן ה"י, גימ' עשר. והנסתר, אותיות ו' ד', גימ' עשר. וכן ו' ס'. לרמז שהנגלה, הלומד בפועל, והנסתר, שרק משתתף בסיום, שוים הם בסיום.

הרה"ק מאפטא, האוהב ישראל, הוסיף על כן, רמז הכתוב (תהלים מ, ד) ועם נעלמים לא אבא. שאזכה ללמוד ולסיים יחד עם המסיים, ולא להיות מהנעלמים שמשותתפים רק בסיום. (בשם הגר"א מוילנא)

----- = מקורות וצינונים = -----

^פ סידור יעב"ץ (דיני ביהמ"צ אשנב ב' אות י"ד). ביאור הלכה (ד"ה וסיום).

בס' דברי אמת (להרבי החוזה מלובלין, איכה) דבסעודת ברית מילה לפני ט"ב, אי' בשו"ע שאין רשאי להיות רק מנין, ובסיום אין לדקדק כלל, כי התורה הוא התיקון, והחורבן היה על עזבם את תורתה והגאולה תהיה ע"י התורה, לכן בסיום אפשר להשתתף כמה שירצו.

^{פא} בטור (סי' תקנ"ד) ומג"א (שם ס"ק ט'), שביום ז' באב נכנסו אויבים להיכל, לכן גם יולדות נמנעות אז מאכילת בשר. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ס"א)

פרק יא ערב שבת חזון

טעימה מהתבשיל ער"ש

קנה. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר בערב שבת, ועיי' בהערה קפב.

בגדים מכובסים

קנו. לכבוד שבת, מותר ללבוש בגדים מכובסים ומגוחצים קפג.

החלפת בגדים

קנו. בשבת מותר להחליף בגדים כל כמה שעות, אע"פ שע"כ מותרים הבגדים לשימוש בימות החול, ובלבד שלא יאמר שלובשם להכניס לחול קפד.

נעליים

קנה. לכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק נעליים קפה.

הבדלה על יין

קנט. במוצ"ש אפשר להבדיל על היין קפי, ויש מחמירין שאם יש שם קטן מעל 6 ומתחת 9, ישתה הוא את היין קפו.

צפרניים

קס. מותר לקצוץ צפרניים בערב שבת חזון קפח.

----- = מקורות וצינונים = -----

קפב בתשו' התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"נ א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתשו' אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

קפג משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ו'). ועיי' בשעה"צ (שם ס"ק מ"ו). הגריש"א (קרא עלי מועד פ"ד י"ט)

קפד בספר חסידים (סי' רס"ו). מג"א (סי' ר"צ), משנ"ב (ס"ק ד'). שאין לומר שישן בשבת כדי שיוכל להיות ער במוצ"ש, אבל מותר לישון, גם אם כוונתו להיות ער אחרי שבת, שהרי נהנה עכשיו בשבת מהשינה. תשו' בצל החכמה ח"ד סי' קל"ח. וכ"ה בלבישת בגדי יו"ט בשבת שחל בעיו"ט.

קפה מוצ"ז (ח"ה סי' של"ח) תשו' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א)..שבת הלוי.

קפי דעת המחבר בסי' תקנ"א ממהרי"ל, שמותר לשתות יין הבדלה, וכ"ה בלקט יושר (עמ' ק"י). דרכי חיים ושולם (תרס"ח) חזון איש (דינים והנהגות י"ט ח') שלמת חיים (של"ז) הליכות שלמה (י"ד כ"ז)

קפז. הרמ"א שם, כתב שישתה רק במקום שאין תינוק. במשנ"ב (שם ס"ק ע), דוקא אם הגיע לחינוך ולא הגיע להתאבל על ירושלים.

קפח משנ"ב ס"ק כ'. מבית לוי

בס' מקור חיים סי' תקנ"ב ס"ט כתב: קבלתי שאין ליטול צפורניים בערב שבת ח' אב.

רחיצה

קסא. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים ^{קפ"ט}, אבל בלי סבון ^{ק"ץ}.
 מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים ^{קצ"ד}.

טבילה

קסב. הנהיגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה ^{קצ"ב}.

בגדי שבת

קסג. בערב שבת, מותר ללבוש בגדי שבת אחרי הרחיצה, בשעה שלובשם בכל ערב שבת, ואפילו סמוך לחצות היום ^{קצ"ג}.

בגד חדש לחתן

קסד. חתן בשבת שלפני החתונה, בשבת עלייה לתורה, אויפרוף, לא ילבש בגד חדש ^{קצ"ד}

סדרי תפילה וניגונים

קסה. נהגים בסדרי תפילה וניגונים בשבת זו כמו בכל שבת ^{קצ"ה}
 במנהגי אשכנז נזכרים כמה שינויים בניגוני תפילה והפטרה ^{קצ"ו}.

שלום זכר

קסו. שלום זכר לבן הנוולד, עושים כמו בכל שבת ^{קצ"ז}.

אב הרחמים

קסז. אחרי קריאת התורה, אומרים אב הרחמים ^{קצ"ח}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קפ"ט} רמ"א (סעיף ט"ז). ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

^{קצ"ב} משנ"ב (ס"ק צ"ו). תשו' דברי יציב (או"ח סי' רל"ז).

^{קצ"א} מבית לוי. בס' משמרת שלום כתב שאבותיו הק' נהגו לרחוץ בערב שבת חזון בחמין כיון שהכוונה לכב' שבת לא לענג עצמו

^{קצ"ב} ערוך השולחן. הליכות שלמה כ', אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

^{קצ"ג} מבית לוי. שלמי מועד (פ"צ הע' 51) מהגרש"ז אויערבאך.

^{קצ"ד} מג"א (סי' תקנ"א ס"ק ו'). משנ"ב (שם ס"ק ט'). **שטריימל** חדש שלובש, מפני שאין ברירה, והימנעות מלבישתו הוי כמו אבילות בפרהסיא. ולבישתו מעט זמן לפני בין המצרים אינו מוציא מיד בגד חדש. ועי' בכפה"ח שם.

^{קצ"ה} הליכות שלמה. מבית לוי. תשו' אג"מ (ח"ד סי' קי"ב) שגם מי שלא שר כל שבת, יכול לשר בשבת זו, וכן להוסיף ניגונים שאינו מנגן בכל שבת.

^{קצ"ו} בס' מנהגי וורמייזא "ואומר החזן ברכו, מעט בניגון של שבת ומעט בניגון של חול וכו'

^{קצ"ז} המנהג לעשות שלום זכר בשבת זו ואין משנין משאר שבתות השנה, מבית לוי הגר"ש ואזנר. בס' לקט יושר (ע' קי"א) כתב כשחל ת"ב בשבת, אין הולכים לזכר וכו'.

פרק יב ערב תשעה באב

נפילת אפים

קסח. ערב תשעה באב במנחה אין נופלים על פניהם משום שתשעה באב נקרא מועד קצט.

טיול

קסט. לא יטייל בערב תשעה באב.

לימוד תורה

קע. נהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך^{ר"א} כי אם בדברים המותרים בתשעה באב^{ר"ב}.

קעג^ר, איכה. מדרש איכה. איוב. ירמיהו. מו"ק. גיטין נה: וסיפון – מלחמות היהודים

קעא. יש שסוברים שמי שרוצה להקל בלימוד ערב תשעה באב אחרי חצות, אין מוחין בידו^{ר"ד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קצח} משנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ל')

^{קצט} שו"ע סי' תקנ"ב (סעיף י"ב), וכמו שאין נפ"א בערב שבת וערב ר"ח. ראה בערוך השולחן (שם ס"ק י"ד). הענין הוא לסימן כי אנו מובטחים בהשי"ת שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים ושמחה וימים טובים.

^ר רמ"א (סי' תקנ"ג סעיף ב'). וכתב המטה משה (סי' תשי"ח) משם רש"י: לא ילך אדם לטייל בשוק, הרי התורה בטלה משום שכתוב בה פקודי ה' ישרים משמחי לב, ומי יקל ראשו עוד לשמוח עצמו בטיולים. והכלבו כתב שלא יטייל מטעם כדי שלא יבא לידי שחוק והיתול. ערוה"ש (סי' תקנ"ד ס"ק י"ח).

^{ה"א} כתב החתם סופר (או"ח ח"א סי' קנ"ו) שכל מה שלומד מחצות ואילך, גם לאחר מכן מחשבתו עליו ומהרהר אודותיו בלילה, ונמצא שנכנס לאבלות תשעה באב כשהוא שמח. וראה עוד תשו' דברי יציב (או"ח סי' ר"מ) להראות שעיקר אבילות על ביטול תורה מרוב טלטול וגלויות (עי' חגיגה ה:).

^{ב"ב} מהרי"ל. רמ"א תקנ"ג. מג"א ס"ק ז'. חזון איש (תורת המועדים ס"ק ה') ללמוד רק בדברים המותרים בט"ב, אפילו כשחל עט"ב בשבת. שבט הלוי.

^{ב"ג} ראה שו"ע סי' תקנ"ד סעיף א' ב'.

^{ה"ב} מהרש"ל, מאמר מרדכי (תקנ"ג ס"ק ב') ביאור הגר"א, חיי אדם (קל"ד אות י') להקל וללמוד. משנ"ב (תקנ"ג ח') ובבה"ל שם.

בתשו' אור לציון (ח"ג פ' כ"ח ח') שלכתחילה יש להימנע מללמוד דברים האסורים בת"ב, מ"מ מי שקשה לו וחושש שיתבטל מלימודו, יכול להקל. וכתב הכפה"ח (תקנ"ג ס"ק י"ח) דגם למתירין לא ילמד עומק ופלפול, שמשאיר שמחה בלבו גם בליל ט"ב.

כתיבת סת"ם

קעב. מותר לכתוב סת"ם אחרי הצות^ה

סעודה לפני מנחה

קעג. מנהג לאכול סעודה קבועה לפני מנחה, ונוהגים להרבות בו קצת^ה כדי שלא יזיק להם התענית. ואח"כ מתפללים מנחה ואוכלים סעודת המפסקת^ה.

סעודת המפסקת.

קעד. לא יאכל אדם בסעודה המפסקת, בשר או יין, ולא יאכל שני תבשילים כדי להרבות אבל וצער על החורבן^ה.

קעה. אמרו חז"ל, כל האוכל בשר או שותה יין בסעודה המפסקת, עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם^ה

ר"י ב"ר אלעאי, ערב ת"ב היה מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו^ה.

אכילת פת

קעו. בסעודת המפסקת יאכל פת^ה, אם אינו אוכל פת, ייחשב סעודת הצהריים (שאכל קודם) לסעודה המפסקת^ה.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ה תורת המועדים ס"ק ד' מהגרי"ש אלישיב.

^ה רמ"א (תקנ"ב ט) להרבות קצת בסעודה ראשונה וכו' ויש קצת ראייה לזה ממדרש איכה רבתי (ג' ה'). **במנ"א** (תקנ"ב ס"ק יב) שבמדרש איכה, אחר שאוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת ט"ב יושבין וקורין קינין. **בבית שני**, היו אוכלין סעודה וקוראין איכה. (הגה מהר"ץ שפיץ תקנ"ב) ^ה רמ"א סימן תקנ"ב סעיף ט'.

^ה משנה תענית כ"ו: טוש"ע ס"י תקנ"ב. א'. משנ"ב ס"ק א'. כתב הר"ן (תענית י) שאכילה כזו הוא דרך חשיבות. רא"ש, דרך כבוד ותענוג.

^ה תענית ל. שו"ע (תקנ"ד סעיף כה). גר"א, מתרומת הדשן, נחשבין כאונן שמתו מוטל לפניו שאסור בבשר ויין.

^ה תענית ל. טור תקנ"ב

^ה ירושלמי. ב"י. משנ"ב ט"ו

^ה משנ"ב (תקנ"ב ס"ק כ'). תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ה). תשו' אור לציון (ח"ג פכ"ח).

סעודה גם כשאינו צם

קעז. יאכל סעודת המפסקת אפילו אם אינו צם^{ר"ג}.

שני תבשילין

קעת. בסעודה המפסקת לא יאכל שני תבשילין^{ר"ד}.

ביצה קשה

קעט. נוהגים לאכול ביצה קשה, שהוא מאכל אכלים^{ר"טו} (טבול באפר)

פירות ירקות

קפ. מותר לאכול פירות וירקות חיים, אפילו כמה מינים^{ר"טז}. אבל לא צלויים או מבושלים^{ר"ז}.

צנון מליח

קפא. אין לאכול צנון ומליח^{ר"ח}. ויש מקילים לאכול סרדינים^{ר"ט}

סלטים

קפב. אין לאכול סלט חומוס או חצילים, שהם מבושלים או צלויים. ואנו אוכלים את הביצה כתבשיל היחיד^{ר"י}.

אבל סלט טחינה מותר שאינו עובר תהליך בישול או צלייה.

שכר, קפה, תה

קפג. אין לשתות שכר^{ר"כא}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{ר"ג} בס' הלכות קטנות (ח"ב סי' קל"ה) שמדברי הירושלמי יש קצת מצוה לאכול סעודה מרה לפני הצום. כתב מקו"ח, אין חיוב מדינא אך מנהגם של ישראל תורה. הליכות שלמה (ט"ו ב'). שבט הלוי (ח"י סי' פ"ג).

^{ר"ד} שו"ע סי' תקנב (סעיף א). משום דבריבוי תבשילים יש בו כבוד ותענוג. משנ"ב (ס"ק י"א).

^{ר"טו} שו"ע ורמ"א (סי' תקנ"ב סעיף ה'). משנ"ב (שם ס"ק י"ג).

^{ר"טז} שו"ע (סי' תקנ"ב סעיף ד').

^{ר"ז} רמ"א (שם סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק י"ב).

^{ר"ח} רמ"א סעיף א', כדי שיתנהג בפרישות

^{ר"ט} בשו"ע (סעיף ב') אי" שדגים נהגו לאסור, דדגים בכלל בשר, ועולה על שולחן מלכים, משא"כ סרדינים אינם כ"כ חשובים. אבל אי' בכפה"ח (ס"ק י"ח) דיי"א שאין להקל אלא במקום הצורך. ועוד יש לקחת בחשבון שנקרא תבשיל ויהא אסור לאכול עוד תבשיל (כגון ביצה קשה) בסעודה המפסקת.

^{ר"כ} משנ"ב תקנ"ב ס"ק יד

מותר לשתות קפה ותה^{רב}, אבל משקה ששותים לתענוג^{רב} יש להימנע מלשתות.

חמוצים וטיבולים

קפד. אין לאכול כבושים, חמוצים, טיבולים, חריין^{רב}.

סוגי מאפה

קפה. שני סוגי מאפה, אע"פ שמעיקר הדין נראה שמותר^{רב} דאינו כשני תבשילין, אבל ראוי להימנע מאכילה של תענוג^{רב}.

לבן, יוגורט

קפו. לבן, יוגורט, אע"פ שעברו תהליך פיסטור, לדעת רוב הפוסקים אינם נחשבים כתבשיל^{רב}. וכן חמאה^{רב}

ממרח חמאה, אינו נחשב כתבשיל^{רב}.

דגים

קפו. אין לאכול דגים^{רב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רבא} ט"ז מג"א. משנ"ב ס"ק ד', ואם הוא אדם חלש, מותר

^{רב} השע"ת (סי' תקנ"ב א') הביא מהמחזיק ברכה שאף שהזרע אמת אסר, המנהג שפשט בארץ ישראל ומצרים והגלילות, לשתות. שכולם גם העניים רגילים לשתותו ואין בשתייתו שררה ועונג. ואינו כתבשיל.

^{רב} השע"ת שם הביא המחז"ב ששתייה שהוא תענוג ומנהג עשירים, אין להתיר אלא במקום חולי.

^{רב} שערי תשובה בשם כנסה"ג. ולכן אין לאכול ירקות כבושים בחומץ, וכ"כ הכפה"ח (תקנ"ב ס"ק כ"ו) אבל דעת הערוך השולחן (סעיף ז') שאין כבוש בגדר תבשיל.

^{רב} א"א מבוטשאטש (תקנ"ב) שדבר אפוי אינו נחשב כתבשיל, ולכן יכול לאכול לחם וגם תבשיל באותו סעודה. ובתשו' אור לציון (ח"ג פ' כ"ח ג') שלכן יכול לאכול כמה מיני עוגות בסעודה המפסקת, אבל אסור לאכלם לשם תענוג כמ"ש הרמ"א שאין לאכול צנון ומליח.

^{רב} התעוררות תשובה (ח"ג סי' שמ"ט) שדבר פשוט שאין לחלק בין שני תבשילין לשני מיני מאפה, ועוד, שהרגילות לאוכלם לתענוג וממילא דינם כדגים שאין לאוכלם בסעודה זו (מג"א משנ"ב ס"ק ו') שהם מאכל חשוב. ודעת הגר"מ פיינשטיין (מועדי ישרון עמ' 138, שמעתתא דמשה עמ' תכ"ט) שמאפה דינו כתבשיל.

^{רב} בן איש חי (דברים י"ט) כפה"ח (סי' תקנ"ב ס"ק י"ג). חזו"ע ע' רנ"ט. קרא עלי מועד (פ"ו אות י"ד). מהגר"י קרליץ.

^{רב} באר היטב (תקנ"ב ה') חיי אדם (כלל קל"ד ו') שעה"צ (ס"ק י"ח).

דעת האור לציון, שגבינה וחמאה, נחשבים לתבשיל.

^{רב} שעה"צ שם ס"ק י"ח.

סרדינים, דג מלוח
 קפת. סרדינים, יש מתירים^{רלא}. וכן הערינג יש מתירין^{רלב}.

סעודה שפילה
 קפט. כתב בשו"ע שיש לאכול סעודה זו בישיבה על גבי קרקע, כסה נמוך^{רלג}, ואין צריך לחלוץ נעליים^{רלד}.

ויש נוהגים שרק הביצה אוכלים על כסא נמוך^{רלה}.

שינוי מקום
 ולפחות ישנה את מקומו הקבוע לו בסעודה^{רלו}.

הפסק בינו לקרקע
 כשישב ע"ג קרקע ישים הפסק (בגד שאינו לבוש בו) בינו לקרקע^{רלז}.

פת, ביצה באפר
 קצ. יש נוהגין להטביל את הפת באפר, ויש נוהגין להטביל את הביצה באפר^{רלא}.

קצא. בסעודת המפסקת, אומר זהו סעודת תשעה באב^{רלב}.

מנין שנות החורבן
 קצב. בשעת סעודת המפסקת, יש שהיו מזכירין מנין השנים שעברו מחורבן ביהמ"ק^{רלז}
 שייבנה בב"א.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רל} שו"ע ס"י תקנ"ב (סעיף ב'). מג"א (שם ס"ק ב'), משנ"ב (ס"ק ו'): שדגים בכלל בשר, והוא עולה על שולחן מלכים, ויש שמחה באכילתם

^{רלא} הליכות והנהגות ביהמ"צ (ע' 14) מהגר"ש אלישיב. רק דגים חשובים נאסרו בסעודה זאת.

^{רלב} דגים מלוחים, מביא כפה"ח (ס"ק י"ח) מהרבה פוסקים שמתירים.

^{רלג} שו"ע ס"י תקנ"ב (סעיף ז'). כדי שתהא הסעודה שפילה (מג"א ס"ק ז').

^{רלד} שאין אבילות נוהג עד הלילה. מג"א (ס"ק ח'). משנ"ב (ס"ק י"ח)

^{רלה} חיי אדם (כלל קל"ד סעיף א') אמרי סופר (שער ט' אות ה') מהג' מערלוי. הגר"ח קניבסק (קרא עלי מועד פ"ו נ"ח)

^{רלו} כפה"ח (ס"ק ל"ח), ערך לחם למהריק"ש

^{רלז} שעת"ס ס"ק ג' עפ"י קבלה

^{רלא} רמ"א ס"י תקנ"ב (סעיף ו'): יש מחמירין לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו, על שם, ויגרס בחצץ

^{רלב} וגו' (איכה ג' טז).

^{רלג} ירושלמי תענית (פ"ד הל' ו'). ב"י תקנ"ב. משנ"ב (ס"ק טז).

^{רלד} יוסף אומץ (ס"י תענית) מקור חיים מהחוות יאיר (סעיף י"א). כפה"ח (תקנ"ט יא). שנת תשפ"ד 1955

שנים לחורבן בית שני שיבנה במהרה בימינו אמן.

פרק יג מהלכות תשעה באב

חמשה עיניים

קצג. תשעה באב אסור באכילה ושתייה, ברחיצה, סיכה, נעילת סנדל, תשמיש, אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים וכו' דכתיב פקודי ד' ישרים משמחי לב^{רמב"א}. דברים אלה נוהגים כל היום^{רמב"ב}.

קצד. המנהג שיושבים על הארץ, ואין מניחים טלית ותפילין. נוהג עד חצות היום^{רמב"ב}. מפני: 1. שכתוב תם עוניך כשהצית אש בציון 2. להראות נחמה באבל.

קצה. אע"פ שהיום כמו אבל, הוא רק ללא תעשה, לא לעשה, כגון כפיית המטה ועטיפת ראש^{רמב"ד}.

ישיבה נמוכה

קצו. ליל תשעה באב ויומו, יושבים על הארץ^{רמב"ה} עד חצות היום^{רמ"ו}.

קצז. מותר לשבת על גבי כסא נמוך, פחות מג' טפחים^{רמב"ז} (30 ס"מ). ומי שקשה לו, מותר ביותר גבוה^{רמב"ח}.

אוטובוס

קצח. הנוסעים ברכב, אוטובוס, אם יוכל, יעמוד, ואם לא, מותר לשבת בכיסאות הרגילים שהכוונה מטעם בטיחות^{רמב"ט}.

מיעוט מכבוד

קצט. ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב, בכל מה שאפשר^{ר"י}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רמ"א תענית ל. שו"ע תקנ"ד א'

רמב" משנ"ב (תקנ"ה ס"ק ג').

רמב" סדר היום. משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): רק לענין תפילין משום שהוא מלתא דתליא במנהגא בעלמא אבל כל החמשה עינים אין מבטלין כל היום. משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק י'): ישיבה ע"ג הקרקע אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכך לא בעי כל היום.

רמב" טור. ערוה"ש תקנ"ה.

רמב" כמו אבלים משנ"ב תקנ"ט ס"ק י'.

רמ"ו אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכן די עד חצות היום, משנ"ב (שם). ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג').

רמ"ז גשר החיים (פ"כ סי' ה').

רמ"ח ערוה"ש יו"ד (סי' שפ"ז ג'), דאינו נחשב תענוג.

רמ"ט בשם החזו"א. תשו' רבבות אפרים (ח"א סי' שפ"ב). הליכות שלמה.

סוג נעליים

ר. אסור לנעול נעלי עור, אבל של בד, עץ, שעם, או גמי, מותר. ואפילו אם חלק הנעל מעור, אסור ללבושו^{רנא}.

אבזם מעור

רא. אם יש רק אבזם מעור לנוי, מותר^{רנב}. וכן רצועה שמשמשת רק לשמור שהנעל לא תיפול, מותר^{רנב}.

נעלי גומי

רב. נעלי גומי נוחות, כמו נעלי ספורט או "קרוקס" וכדו' שכמעט אין מורגש עינוי בהליכה בהן, המחמיר להימנע מללכת עמם בת"ב, תבא עליו ברכה^{רנב}. אבל מי שקשה לו ההליכה, יכול ללבוש כל נעל שאין בה עור^{רנב}.

אור בבית הכנסת

רג. בבית הכנסת מדליקים רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה^{רנב} כמו"ש: במחשכים הושיבני. כבו את הפנסים, שמש וירח קדרו.

רד. גם לציבור שאומרים איכה בלחש מדליקים אור חלש בכדי שיוכלו לקרוא לאורו^{רנב}.

נר תפילה

רה. אין מדליקין נר תפילה בבית הכנסת בשחרית, אלא במנחה^{רנב}.

נר לברית

רו. אם יש ברית מילה בת"ב, מדליקים נרות כשמביאים התינוק^{רנט}.

פרוכת

רז. מסירין הפרוכת מלפני ארון הקודש^{רס}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רז} תוס' תענית (ל: ד"ה כל העושה). רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב').

^{רנא} שו"ע סי' תקנ"ד סעיף ט"ז).

^{רנב} אגרות משה

^{רנג} ברכי יוסף

^{רנד} פנים מאירות ח"ב סי' כ"ח. שע"ת תקנ"ד יא. הליכות שלמה פ' טו. שבט הלוי. הגר"ח ק

^{רנה} הגריש"א.

^{רנו} שו"ע תקנ"ט ד'

^{רנז} ט"ז ס"ק ה'. משנ"ב ט"ו.

^{רנח} מהרי"ל. משנ"ב ט"ו.

^{רנט} פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב טו

^{רס} רמ"א סי' תקנ"ט (סעיף ב') מס' המנהגים, על שם בצע אמרתו.

פרק יד תפילת ערבית

רח. מתפללים ערבית, בנחת ודרך בני כאבלים^{רסא} ותפילה בלחש^{רסב}.

קדיש תקבל

רט. לאחר תפילת העמידה אומרים קדיש תקבל^{רסג} אבל כל הקדישים שאומרים לאחר איכה עד שיוצאים למחרת מבית הכנסת, אין אומרים תקבל^{רסד} דכתיב: גם כי אזעק ואשווע שתם תפילתי^{רסה}.

רי. מגילת איכה נקראת בלי ברכה^{רסו}. כי רק בפרסומי ניסא מברכים. במגילה כשירה, יש מברכין^{רסז}. כתב הלבוש: לא נכתב איכה במגילה, בכדי לא להנציח החורבן.

נשים

ריא. נשים, אי' במס' סופרים (יח ד) ששומעות איכה^{רסח}, לדברי המג"א^{רסט}, אינן נוהגות בזה.

חזן

ריב. החזן שקורא איכה^{רע}, מגביה קולו בכל איכה יותר^{רעא}.

איכה ביחיד

ריג. יחיד גם יאמר איכה וקינות^{רעב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רסא רמ"א תקנ"ט א' ב'

רסב מס' סופרים יח: ת' ערבית אין אדם שומע לחברו מפני שהם מתפללים בלחשה. יעב"ץ

רסג משנ"ב ס"ק ד'.

רסד רמ"א סעיף ד'

רסה ב"י. ומהר"ם שיק ש"ע, תמה הרי מתפללין כסדרן ויהי לרצון .

רסז משנ"ב ס"ק ב'

רסז משנ"ב תקנ"ט ב'

רסח מס' סופרים (יח ד')

רסט רפ"ב יב. וכתב החיד"א שזה רק מנהג טוב.

רע בס"י תקנ"ט (סעיף ג'), אי', מדליקין רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה, וכתב הט"ז (ס"ק ה)

נר אחד לחזן, ונר אחד לכל שכונה שכולם אומרים איכה. והמג"א כתב **משמע שהציבור לא יאמרו איכה וקינות** רק ישמעו מהש"ץ.

משנ"ב (ס"י תקנ"ט ס"ק טו), מנהגנו שכל הקהל אומרים איכה בלחש גם קינות.

רעא מהרי"ל. רמ"א תקנ"ט א'.

רעב ח"א. משנ"ב ס"י תקנ"ט (ס"ק ה')

סדר קדושה

ריד. אחרי איכה אומרים סדר קדושה^{רעג}.

רטו. בטעם לאמירת ואתה קדוש, איתא:

כיון שמראין אבלות, מתעורר קליפה והוא סכנה, לכן מבטלים אותם ע"י סדר קדושה (רמ"ק)

ועוד טעם, מפני שהעולם מתקיים אקדושה דסודרא במקום תורה שאסור ללמוד (ברכ"י)

פרק טו הליכות ט"ב

יצמער במשכבו

רטז. כשישן בלילה, ישים אבן תחת למראשותיו^{רעד} משום צער. דכתיב, ויקח מאבני המקום שראה החורבן.

ויש שהיו ישנים על הארץ (שו"ע) ואם יכול יצמער בענין משכבו, שאם רגיל בשני כרים, ישן באחד (רמ"א שם).

נטילת ידים

ריז. יטול נט"י עד פרקי אצבעות: א. כשקם בבוקר^{רעה} ב. כשיצא מבית הכסא^{רעו} ג. לפני תפילה, דהוי כמקבל פני שכינה^{רעז} ד. אם נגע בלכלוך, נעל^{רעה}.

נטילה כל היד: חולה שאוכל פת (הגרשו"א) כהן העולה לדוכן (תריג"ס ק"ז).

לימוד תורה בת"ב

ריח. בתשעה באב אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, משנה מדרש וגמרא, הלכות ואגדות, משום שנאמר פקודי ד' ישרים משמחי לב^{רעט}.

מותר ללמוד: איכה. מדרש. איוב ומפרשים. ירמיהו, דברים רעים. מו"ק אלו מגלחין. חלק. הניזקין גיטין נה: ספר יוסיפון. ספר מלחמות היהודים. ירושלמי סוף מסכת תענית. הלכות

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רעג} שו"ע תקנ"ט סעיף ב'

^{רעד} תוס' תענית ל: שו"ע רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב'). מהמרדכי.

^{רעה} שו"ע תקנ"ד י'. ב"י תרי"ג ומביאו משנ"ב (תקנ"ד ס"ק כא), רוח רעה כלכלוך טיט.

^{רעז} מט"א תריג

^{רעו} משנ"ב תקנ"ד כא

^{רעח} גרח"ק. מנח"י י' מה. כפה"ח ד' יד.

^{רעט} תענית ל. שו"ע סי' תקנ"ד סעיף א'

מח

תשעה באב. הלכות אבלות. ספרי מוסר שמשברים את הלב, ובלבד שאין שם פסוקים ומאמרי חז"ל. בענין אמירת תהלים בט"ב נחלקו הפוסקים^{רפ}.

ריט. מותר ללמוד בפשוטן של הדברים, אבל אסור לפלפל ולישא וליתן בדבר הלכה^{רפא}.

חברותא

רכ. לימוד דברים מותרים, בחברותא, מותר^{רפב}.

לימוד בהרהור

רכא. יש שאוסר לימוד בהרהור^{רפג}, שיש בה שמחה.

מצות ת"ת בט"ב

רכב. יש הסוברים שבת"ב אין מצות ת"ת^{רפד}.

מאידך יש הסוברים שיש מצוות ת"ת, וילמדו דברים המותרים ללמוד^{רפה}.

השכמה

רכג. בשחרית משכימים קצת לבית הכנסת^{רפו} וסימנך: וישכם אברהם. א' אב. ב'. ב'יראת עולם. ר'בה צום. ה'ושענא. מ'גילה. ה'י זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה^{רפי}.

רכד. אם על ידי זה שמשכימים, יגמרו לומר קינות זמן הרבה קודם חצות, טוב שלא להשכים כל כך (משנ"ב ס'י תקנ"ט ס"ק ט"ז).

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רפ} יש שנהגו לומר תהלים במנחה: משנ"ב (תקנ"ד ז'). סידור בית יעקב. גרשז"א, שמותר למי שרגיל כל יום. ויש שאוסרים: רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א). לצורך חולה, התיר בתשו' דברי מלכיאל (ח"ו ס'י ט').

^{רפא} מהר"ל (תשו' ר"א). מג"א (ס"ק ד'), ט"ז ס'י תקנ"ד ב'

^{רפב} חזו"א, הגר"ק

^{רפג} שו"ע סעיף ג'. ובמשנ"ב ס"ק ה'.

^{רפד} ריטב"א (מו"ק טו א). מטה יהודה, כפהח. וכתב בס' עבודת ישראל, שלכן מתחילים מחדש בפרשת ואתחנן י' דברות.

^{רפה} שבלי הלקט. שד"ח אס"ד (ביהמ"צ ב' יב). מל"ח (ס'י י' ס"ק כ"ח). ערוך לנר מו"ק. דברי יציב (ח"ב ס'י ר"מ). שערי הלכה ומנהג: המצוה ללמוד חלקי התורה השייכים לאותו יום

^{רפי} משנ"ב ס'י תקנ"ט ס"ק ט"ז.

^{רפז} א"ר ס'י תרס"ד ג'.

פרק טז טלית ותפילין

רבה. אין מניחין טלית ותפילין בשחרית^{רפח}.
(אר"י רש"ש עפ"ם להקדים תפילין לשחרית. (כפה"ח תקנה ד'. סי' אר"י לגרימ"ט. חולצין לפני קינות)

רבו. במנחה מניחים ציצית ותפילין^{רפט}.
אבל כל החמשה עינויים, אין מבטלין כל היום^{רצ},

תפילין לחולה
רבו. חולה שאוכל בת"ב גם יניח תפילין במנחה כשאר הציבור^{רצא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רפח} שו"ע סי' תקנ"ה. בצע אמרתו, בזע פורפירא דיליה, השליך משמים ארץ תפארת ישראל זו תפילין. אי' מהר"מ מרוטנבורג כביום א' באבל.

^{רפט} שו"ע סי' תקנ"ה א' מפני שאז הציתו אש במקדש ותם עונך במה ששפך הקב"ה חמתו על העצים ואבנים. גר"א. ובכדי להראות נחמה באבלנו בו ביום. סדר היום.

^{רצ} משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): לכולי עלמא רק תפילין מניחים אחרי חצות היום משום דהוא מילתא דתליא במנהגא בעלמא, אבל כל החמשה ענויים אין מבטלין כל היום.

^{רצא} התעוררות תשובה (ח"א סי' ע"ב). מהר"ם שיק (סי' ר"צ). זכרון יהודה סי' י"ח. הגריש"א.

הגרשז"א הוסיף, שאם אוכל רק אחר חצות, אז צריך להניח תפילין לפני שאוכל).

אבל בשבט הלוי (ח"ט סי' קל"ג) שחולה צריך להניח תפילין לפני שאוכל.

פרק יז סדר היום

רכת. מתפללין תפילת שחרית, וכל מה שרגילין לומר על סדר היום, אומרים ^{רצב}.

פיטום הקטרת

רכת. פיטום הקטורת: אין לומר ^{רצג},
ויש שכתבו שמי שאומרו בתדירות כל יום, הוי כסדר היום, ואומר ^{רצד}.

איכה ביום

רל. טוב לקרות איכה ביחידות, גם ביום ^{רצה}

חצות היום

רלא. בחצות היום קמים משייבה על הארץ ^{רצו}.

מנחה

רלב. יש שנהגו להתפלל מנחה, בעת מנחה גדולה בט"ב ^{רצז}.
ויש שמתפללים בעת מנחה קטנה ^{רצח}:

ברכת כהנים

רלג. נוהגים לומר ברכת כהנים במנחה ^{רצט}.

תפילין במנחה

רלד. במנחה מניחים תפילין ^ש, והנוהגים להניח גם תפילין דר"ת, יניחו ^{שא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רצב} שו"ע תקנ"ד ד'. ראה כפה"ח. ערוה"ש. דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט)

^{רצג} רמ"א (תקנ"ט סעיף ד') מהמרדכי. מג"א, משנ"ב, שאין כל אדם אומרו.

^{רצד} שד"ח מעי' ביהמ"צ סי' ב' י', אגודת אזור. דברי מלכיאל (ח"ו ט). אז נדברו י"א. כיון דהו
כאיזהו מקומן בשחרית בסי' תקנ"ד ד'.

^{רצה} של"ה. משנ"ב תקנ"ט ב'

^{רצז} שו"ע תקנ"ט (סעיף ג') שיושבים לארץ עד תפילת המנחה, ובמשנ"ב (שם ס"ק י') אינו חמור
כל כך כמו החמשה עיניים, ולכך לא בעי כל היום.

שפך חמתו על עצים ואבנים (משנ"ב תקנ"ט י') ולהראות נחמה באבלינו.

^{רצח} מנחה גדולה: בני". משמרת שלום. ערוה"ש רל"ג. ריטבא יומא כח: חזו"א. גם כי יוכל
להזדרז ולהניח תפילין.

^{רצט} רמב"ם, ארי'. שו"ע רל"ג. ברכ"י. בא"ח.

^{רצט} הואיל ותפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה..

^ש שו"ע סי' תקנ"ה סעיף א'.

פרשיות קר"ש

לה. באם קוראים פרשיות קר"ש ו'קדש' נחלקו הפוסקים ^{שב}.

נחם

ללו. בני עדות המזרח אומרים נחם בכל תפילות ^ש.
בני אשכנז נוהגים לאומרו במנחה, שאז הציתו אש בהיכל ^{שד}.

תהלים

ללו. יש שנהגו לומר תהלים במנחה ^{שה}, ויש שאוסרים ^{שו}.
ויש שהתירו לצורך, חולה ^{שז}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שא} משנ"ב (שם ס"ק ד')

^{שב} פרשיות קר"ש אומרים: חלק לוי. משמרת שלום. כפה"ח תקנ"ה ס"ק ז' בא"ח. שערים
המצויינים. בצל החכמה

ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ה') כתב שלא לומר.

^{שג} ר"י ברצלונא. ר'עמרם. ריטב"א. שו"ע תקנ"ז א').

^{שד} רא"ש. טור. ר'סעדיה. אבודרהם: שאז הציתו ביהמ"ק מהרי"ל רמ"א (תקנ"ז).

^{שה} מג"א תקנ"ד ו' הביא מנהגים בזה. לקט יושר עמ' 112 שאמר פרקים רגילים אצלו.
משנ"ב תקנ"ד ז'. סידור בית יעקב. גרשז"א, מותר למי שרגיל כל יום.

^{שו} רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת
(משנ"ב. מג"א).

^{שז} לצורך חולה, התיר בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' ט ועוד אחרונים, אולם ראה ארחות רבינו
ח"ב עמ' קמב שהחזון איש התיר לאחותו אשת בעל הקהילות יעקב לומר תהלים בשעת
מנחה. לכן אם מאוד חשובה לך סגולה זו יש על מה לסמוך להתיר.

פרק יח מוצאי ט' באב

לח. במוצאי הצום, יש נוהגים ליטול ידיהם שלשה פעמים^{שח}

למט. הרמ"א^{שט}, כתב שאין מקדשין את הלבנה במוצאי ט"ב או שאר תענית, מפני שהעם שרויין בצער ואבילות..

האר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי יו"ט כי נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידין להתחדש^{שי}.

ראה עוד בספרי עולת החודש פרק י"ט סעיפים ד' - ז'.

טעימה ונעליים

רמ. ילבש נעליים^{שיא}, ויטעום מעט לפני קידוש לבנה^{שיב}. אבל לא ימנע מלברך בציבור מפני שלא טעם^{שיג}.

בשר ויין

רמא. אין אוכלים בשר או שותים יין במוצאי ט"ב עד לאחר חצות יום י' באב^{שיד} וכן אין מתרחצים או מסתפרים או מכבסים^{שטו} או שומעים נגינה^{שטז}.

רמב. לדעת השו"ע, נוהגים שלא לאכול בשר או לשתות יין עד סוף יום י' באב^{ש"ו}. וכן נוהגין לא לברך ברכת שהחיינו^{שיח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שח} בן איש חי (דברים כ"ח) לוח אר"י.

^{שט} סי' תכ"ו ב'. וכ"ה בלבוש שם. מקו"ח. נוהג כצאן יוסף.

^{שי} פ'ע"ח (שער כ"ג פ"א א'). סדר היום. בה"ט (תקנ"א כה) דהאר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי ט"ב, כי אז נולד בן דוד, ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. פר"ח. כנה"ג. שבות יעקב (ח"ב יא). א"ר. חיד"א. פמ"ג.

^{שיא} פרי חדש (סי' תכ"ו). פמ"ג א"א (תקנ"ד ס"ק א'). מו"ב (סי' ח').

^{שיב} א"ר סי' תכ"ו (או' ט"ז). תשו' שבות יעקב (ח"ב י"א). חיי אדם (כלל קי"ח טו). משנ"ב (שם ס"ק יא).

^{שיג} א"ר סי' תכ"ו ט"ז, מביאו שעה"צ (ס"ק ט'). מבית לוי.

^{שיד} הרמ"א סי' תקנ"ח מהגה"מ.

^{שטו} מג"א (שם ס"ק א') ט"ז, בשם המהרש"ל. משנ"ב (שם ס"ק ג')

^{שטז} מועד לכל חי. משנ"ב (שם ס"ק ב').

^{שיז} שו"ע שם. ובביה"ל שם שברחיצה ותספורת, לא החמירו. ובס' מ'ל"ח' (סי' י' ס"ק צ"ב) שנהגו הימנע מרחיצה ותספורת עד חצות יום י'.

^{שיח} שערי תשובה (סי' תקנ"ח ס"ק ב')

סעודת מצוה

רמג. במקום סעודת מצוה מותר לכל הקרואים לאכול בשר ויין^{ש"ט}.

תשעה באב ביום חמישי

כביסה בליל שישי

רמד. כשהל תשעה באב ביום חמישי, יש סוברים שמותר לרחוץ, להסתפר ולכבס מיד במוצאי הצום, בליל שישי^{ש"ב}.
ובקיצור שו"ע^{שכ"א} כתב לרחוץ ולהסתפר ולכבס מיד בשחרית

רחיצה, תספורת ביום ו'

רמה. יש סוברים שרק כיבוס יכול לעשות במוצאי הצום בכדי שיהא מוכן לשבת^{שכ"ב}.
אבל רחיצה ותספורת יעשה ביום ו' ערב שבת^{שכ"ג} ובמקום הצורך יש מתיר.

בשר ויין

רמו. ביום שישי אחרי חצות היום, מותר לאכול בשר ולשתות יין^{שכ"ד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ש"ט} משנ"ב (שם ס"ק ב')

^{ש"ב} יעב"ץ בסידורו ובשאלת יעב"ץ (סי' ק"ו), תשו' אז נדברו (ח"ח סי' מ'). אבן ישראל להגר"י פ"ש (ח"ז סי' כ"ז). מרא דשמעתתא (אות רכ"ה) מהגרמ"א פריינד.

^{שכ"א} קיצושו"ע (סי' קכ"ד ס"כ). ערוה"ש (סעיף ב').

^{שכ"ב} שבט הלוי (מבית לוי עמ' תט"ו) שהיעב"ץ מתיר כבר מהלילה וגם יש בזה מתקנת עזרא לכבס בחמישי שיהיו פנויים בשישי לצורכי שבת, ומותר לכבס הכל גם מה שאינו צריך לשבת. ובס' חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכ"ח) מהגר"נ קרליץ. הליכות שלמה שש"כ (פ' מ"ב הע' טו).

דעת הבאר משה (ח"ג סי' ע"ט) והגר"י ש אלישיב, שבמקום הדחק מותר לכבס בליל שישי.

^{שכ"ג} גר"נ, שבט הלוי. וכתב השבט הלוי שבמקום הצורך, יש מקום להקל ולהסתפר כבר מהלילה.

^{שכ"ד} ערוה"ש (תקנ"ח ב') שבט הלוי.

פרק יט ברית מילה בטי באב

- א. עורכים ברית מילה לאחר שגומרים הקינות ^{שכה}. דוריזין מקדימין למצוות ^{שכו}.
- ב. בני עדות המזרח, נוהגים למול רק אחרי חצות היום, מכיון שלפני כן עדיין חל אבילות ואינו כדאי ^{שכז}.

נרות בברית

- ג. מדליקין נרות בשעה שמכניסין את התינוק למול ^{שכה}.

בגדי שבת

- ד. לובשים בגדי שבת, האב, האם, מוהל, סנדק ^{שכט}.
- ה. בעל הברית לובש כתונת מכובסת נקיה ^{של}. ויש נמנעים מלהלביש כתונת מכובסת ^{שלא}.

נעליים

- ו. בעל הברית אינו מלביש נעליים ^{שלב}.

טלית תפילין

- ז. לובשים טליתות גם כשהברית לפני חצות היום, ואבי הבן לובש גם תפילין ^{שלג}.
- ח. המוהל מתקן צפרניו ומחטא ידיו, ופיו.

----- = מקורות וצינונים = -----

- ^{שכה} טושו"ע סי' תקנ"ט סעיף ז'.
- ^{שכו} משנ"ב ס"ק כ"ו מהב"י.
- ^{שכז} שו"ע שם סעיף ז'.
- ^{שכח} מהרי"ל, פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק טו.
- ^{שכט} שו"ע סי' תקנ"ט סעיף ח', ורמ"א שם.
- ^{של} שו"ע שם.
- ^{שלא} כפה"ח ס"ג מהר"י ברונא.
- ^{שלב} ביה"ל ד"ה ומותר. חלילה לבטל אחד מחמשה עיניימם שהוא מדינא דגמרא.
- ^{שלג} גריש"א, תורת היולדת מח, כ'.

שהחיינו

ט. מברכים ברכות המילה גם ברכת שהחיינו שלד.

י. דרך עשיית מציצה ביין בצום, נחלקו הדעות שלה.

מעימה מהיין

יא. נותנים ליולדת לטעום מהיין, או לילד מעל גיל חינוך 6.

שם הילד

יב. יש שקוראים לילד בשם מנחם או נחמיה שלו.

מזל טוב

יג. מברכים ברכת מזל טוב שלו.

יד. לאחר הברית מורידין בגדי שבת שלה.

סעודה בערב

טו. בערב עורכים סעודה לכל המוזמנים שלט.

שירה בסעודה

טז. מותר לשיר כפה בסעודה, ולנגן בכלי שיר, נראה שלבני אשכנז, יש למנוע שמ.

----- = מקורות וציונים = -----

שלד מלי"ח סי' כד. דעת תורה סוסי' תקנ"א.

שלה המהר"ם שיק סי' שט"ו, תשו' מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ט אלף לך שלמה (סי' ש"ס) שאסרו רק ביו"כ.

אבל ברכ"י יו"ד סי' רס"ה, תשו' תשובה מאהבה סי' תקס"ז, ובשע"ת (סי' תרי"ב ג') בשם תשו' דבר שמואל סי' צ"ח א"ר בשם קיצור של"ה אין לעשות המציצה ביין, ויזלף על המילה ביד או מוך. וכ"כ ד'חו' תרע"ו.

שלו תשו' תשב"ץ. כפה"ח תקנ"ט נח.

שלו תשו' הר צבי (יו"ד סי' ש"ג). תשו' שלמת חיים (ח"ב סי' קל"ב). תשו' להורות נתן (ח"ב סי' ל"ז).

שלה שו"ע סי' תקנ"ט, משנ"ב (ס"ק ל"ד)

שלט תקנ"ח משנ"ב (ס"ק ב').

שמ בס"י תקנ"ח כתב המג"א ס"ק א' שמוצאי התענית קיל מר"ח אב, ומביאו משנ"ב שם ס"ק ב'. ונראה דהוי כמו הימים שבין י"ז בתמוז לר"ח אב. דלבו ספרד אין מניעה לשמוע כלי שיר בסעודת מצוה.

והמנהג בבני אשכנז: כתב שכנה"ג ס"ק ל"ג, והחיד"א חיים שאל סי' כ"א ובתשו' משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט מהגר"מ פיינשטיין שלצורך מצוה, מותר.

אבל יש מחמירים בכלי זמר מ"ז בתמוז, אפילו לסעודת מצוה, שבט הלוי ח"ג סי' קנ"ז. מוע"ז ח"ח סי' של"ח. ועוד.

וואך נאכט

יז. וואך נאכט, אומרים זוהר איכה ^{שמא}.

מתנות

יח. אין מביאים מתנות בתשעה באב, אבל במוצאי תשעה באב, מותר ^{שמב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

זכר דוד נג ג'. ואחרי חצות הלילה, יאמר ויהי נועם ז' פעמים. ^{שמא}
 מביאו משנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק מ"א) דאין לשלוח דורון לחברו בתשעה באב, כשאלת שלום ^{שמב}
 שאסור. אבל בימי בין המצרים אין מניעה מעיקר הדין לתת מתנה. רק אולי יחשב משא ומתן
 של שמחה וזה אסור רק מר"ח כדאי' בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א).